

У Львові, дня 1 [13] цвітня.

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кожного місяця в обемі трьох аркушів.

ПЕРЕДПАТЯ ПАТНА З ГОРН ВНОСИТЬ:

З додатком „Словар російсько-український“: на цілий рік 8 вар., [для заграниці 8 рублів або 16 марок]. — Без „Словара“: на цілий рік 6 вар., [для заграниці 6 рублів або 12 марок], на пів року 3 вар., на чверть року 1 вар. 50 кр. — Одно число коштує 30 кр.

Редакція, адміністрація і експедиція у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.

Рукописи мають бути писані праворучною „Зорі“. Твори узнані редакцією непридатними до поміщення, звертає ся авторам [на їх кошт] без поясненя причин. — Редакція відповідає тільки на ті письма, до котрих додучено поштою жарки: ся постанова не дотичить письменників, що містять свої твори в „Зорі“.

Х у д о ж н и к.

Автобіографічна повість Т. Шевченка.

На мову українсько-руську переложив О. Я. Кониський.

❖ [Далі.] ❖

Петербурзького літа сіренького мов і не було. На дворі ходив на Смоленське гробовище лопух да дерева змалюво-осінь сира і гнила. В академії вистава блискуча. От чом би вати. Все більш та більш я кохаю Іоахима. Трохи не що дня ми з ним бачимо ся: він стало ходить на вечірні кляси. Сприятелів ся з Карлом Павловичем і часто один одного провідують. Іноді ми йдемо гуляти на острови Петровський і Крестовський, щоб там змалювати ялину чорну, або березу білу. Двічі були пішки в Парголові, там я познавшив Іоахима з Шмідтами. Вони в літку живуть в Парголові і він вельми радіє з нової знаємости. Тай хто-ж не задовольнить ся з родини Шмідтів!

Росповідь вам про одну цікаву подію; не що давно вона стала ся. В одному домі зо мною заквартировав якийсь урядник з родиною: у його жінка, діток двійко да небога — гарна дівчина літ 15. Яким чином розвідав я усі отці подробиці, — зараз вам розповідь. Ви добре памятаєте колишню квартиру нашу: в малесенької прихожой двері йдуть до загального коридору. Раз якось відчиняю я оті двері — і аумив ся: перед мене стоїть вродлива дівчина, засоромлена і почервоніла. Я не тямив, що їй сказати. Помовчавши з хвилину — я поклонив ся їй, а вона — на-втікача в двері і зникла. Що воно за знак —

Що-ж мені про себе самого вам сказати? Дали мені першу медалю срібну за етюд в натурі „Сирітка хлопчик під парканом ділить ся своєю милостиною з собакою“. От не тямив я; догадував ся, гадав ся і так, тай пішов собі і все! Ціле літо я працював в класі, а ранками в Іоахимом до кляси. Робота у мене чапля: ота невдома дівчина не да-

Д-р Степан Смаль-Стоцький.

вала роботи. Другого дня вона мене на сходах зустріла і спалахнула. Я їй собі остовпів. Вона наче дитина та так просто-сердо зареготала, що і я не втерпів і те-ж зареготав. Але на сході чути стало, що Хтось їде; сміх наш приник. Вона приложила до губ пучку тай побігла собі. Я повагом пішов по сходах і ще більш здивованим прийшов до господи. Кільки день вона мені спокою не давала. Що хвилини виходив я на коридор, сподіваючись зустріти незнамсту знаємку. Але-ж вона хоч на коридор і вибігала, одначе так швидко зникала, що мені не можна було встигти кивнути до неї головою. Отак минув цілий тиждень. Я вже почав був забувати про неї. Але-ж ось слухайте, що стало ся. В неділю ранком о годині десятий прийшов до мене Іоахим, та вгадайте, кого він привів? Еге! Нікого більш, як не мою красуню таємничу.

— Я у вас, — каже він, — злодій зламав.

Глянувши на пустотливу ту дівчину я засоромив ся не менш, як і той злодій. Іоахим се помітив, вислобонив руку красуні і лукаво усміхнувся. Але красуня не втікала, а лишила ся; вона полагодила на голові хусточку і косу, зирнула округи і промовила:

— Я гадала, що ви саме проти дверей сидите і малюєте; аж ви он де, в другій хаті.

— А коли-б він проти дверей малював, дак тоді-б що? — спитав ся Іоахим.

— Тоді-б я в дірочку дивила ся, як вони малюють.

— Чом же в дірочку? Я певен, що товариш мій такий ввічливий, що не заборонить сидіти в світлиці підчас роботи.

Щоб запевнити її в тому, я кивнув головою і подав їй стільця. Вона не вважала на мою ввічливість і повернула ся до станка, де був патрет пані Солвої. Я його тільки що розпочав. Ледві почала вона набирати ся восхитом з намальованої красуні, як у коридорі почув ся різкий голос:

— Де-ж отсе вона пропала? Наша!!

Гости моя здригнула і зблідла.

— Дядина! — промовила вона тихенько і кинула ся до дверей. Біля дверей вона зупинила ся, притулила до рота пучечку, з пів хвилини постояла і зникла.

А ми з Іоахимом попосміявшись з отсєї пригоди чудної, рушили до Карла Павловича. Пригода нікчемна, а про те мене вона турбує. Іоахим часом жартує з моєї засмученности, а мені се не до вподоби; навіть прикро — на що він трапив ся при тій пригоді.

Сьогодні одержав листа від Штернберга. В якийсь похід, на Хиву, він збираєть ся. Пише, щоб не сподівали ся його суди на святя. Мені без його нудно; ніхто мені його не заступить. Михайлов в Кронштадт до свого личмана поїхав і я вже більш, як два тижні його не бачу. Художник з його прекрасний, людина благородна та на лихо — безладна людина. Доки його нема, я за порадою Фіцтума, приняв до себе студента Демського. Людина тиха він, добре освічений та до того убогий і Поляк молодий. Цілий день він в аудиторії, а у вечері учить мене французській мові і читає Гіббона. Двічі на тиждень я ходжу слухати відчити з фізики, що професор читає в салі „Вольного Економічeskого Общества“; а раз що тижня з Демським ходжу слухати відчити з зоології професора Куторги. Як бачите, часу я не марную; нудити ся наче й ніколи, про те все таки нуджу ся: чогось мені бракує; а чого — й сам того не тялю. Карло Павлович тепер нічого не робить і дома майже не живе. Бачу ся з ним ряди-в-годи і то на улиці. Прощайте, добродію мій незабутній! Швидко писати до вас не обіцяю; час у мене йде нудно; писати ні про що і не хочу я, щоб ви кували над моїми листами одоможанітими, отак як я над отсїм посланиєм куняю. Бувайте здорові!

* * *

Збрехав я. Казав, що швидко не писати му до вас, аж ось і місяця ще не минуло, відколи до вас писав, і я знов беру ся до посланія. Надія посмішила мене; вона-ж то й збрехала, а не я. Штернберг в отому поході Хивинському задержав. Добрий Даль порадив його покинути військо, да до господи вернути. І от вночі 16-ого грудня несподівано він до мене вернув ся. Коли-б тоді я був сам у хаті, я гадав би, що то жарти певне, злікав ся-б, але тут сидів Демський;

ми саме перекладали веселу главу з Поль-де-Кокового „Брати Якова“. Я тільки здивовав ся і зрадів без краю, побачивши Штернберга. Обнявшись та націловавшись, познаємив я з ним Демського. А як була ще тільки десята година, то ми й рушили в „Берлін“ чай пити. Вже-ж пак ніч минула в бесіді. Перед світлом Штернберг знеміг ся і заснув; а я, діждавшись ранку, взяв ся за його портфель; такий же повний, як і той, що торік він з України привіз. Та ба: не та вже тут природа і люди не ті; воно й гарно і виразно, да не те і опріч меланхолії усе інче. А може се відбиток засмученої душі художника? На всіх патретах Ван-Дейка панує риса розуму і шляхотности: се через те, що Ван-Дейк був найшляхотнійший розумник. Отак я собі з'ясовую вираз на всіх Штернбергових малюнках. Ба, коли-б ви відали, як веселе, як невимовно швидко і весело летять мої дні й ночі! Так весело, так швидко, що малесенького завдання Демського я не встигаю вичувати. А Демський за се похваляєть ся відчурати ся від мене. Але крий Боже, я до сего себе не доведу. Наших знаємостей не поменшало, а ще побільшало: все ті-ж, але усі вони так розцвіли, та повеселішали так, що не всиджу я в господі. Хоча як повідати вам правду, так і дома у мене не без краси, не без чар. Я кажу отсе про ту саму „злодійку“, що біля дверей Іоахим пішав. Що за мила отся твар невинна! Суца дитина, непопсована дитина прекрасна. Вона що дня кілька разів до мене забіжить; поплигає, пощебече і пурхне наче пташка та; інколи просить мене патрета з неї намалювати, але ніколи і п'ять хвилин не висидить: просто срібло живе. Не що давно треба було мені для одного патрету руку жіночу; я попрохав її подержати свою руку. Вона згодилася, та щоб ви собі думали: хвилини однієї спокійно не подержала. Дитина, тай годі! Взяв я в руки палітру, воігав вона, звичайно весела, сьмієть ся; та як побачила натурщицю — зразу скаменіла; потім заплакала, а далі, немов тигрения те, кинула ся на неї. Я не тямив, що й діяти! Добре, що в мене трапила ся мантіля оксамітова тієї пані, з якої я патрета малював: я вхопив мантілю і накинув її на плечі. Вона скаменіла ся; підійшла до зеркала; полюбова-вала з себе, потім кинула мантілю на підлогу, плюнула на неї і побігла з світлиці. А рука отак знов лишила ся невинкіченою.

Після сього три дні сусідка моя не навідувала ся до мене, а коли в коридорі зі мною зустрічала ся, дак затулювала лице руками і втікала. Четвертим днем, скоро прийшов я до господи і заходив ся лаштовати палітру, входить вона, да така-ж тиха, сумирна, що й не пізнати її. Мовчки сіла вона, обголила до половини руку і взяла постать тієї пані, з якої отой патрет був. Я взяв палітру, певалі і став на роботу. За годину рука була готова. Я почав дякувати, а вона хоч би тобі всьміхнула ся; поправила свого рукава, встала і мовчки пішла в світлиці. Признать ся, отсе мене гаком за живе зачепило і я все міркував, як його оновити гармонію? Минуло кілька день. Гармонія стала ніби оновляти ся. Сусідка вже від мене в коридорі не втікала, навіть часом усміхала ся. Я вже став сподівати ся, що от-от двері відчиняють ся і моє пташенятко влетить до мене. Але-ж двері не відчиняли ся, пташенятко не прилітало. Я почав міркувати, яке-б його сильце заставити. Роскиданність моя зробила ся осоружною не тільки для мене, але й для доброго отого Демського. Отоді саме, немов янгол той з неба, прибув до мене Штернберг.

Тепер я з самим тільки Штернбергом живу і для його тільки: і коли-б в коридорі не стрівав я сусідку свою, то може-б зовсім про неї забув. Вона — знати — страх, як бажає забігти до мене, та от лихо. Штернберг раз-у-раз в господі, а коли куди й піде, дак і я з ним. На святях одначе вона не витерпіла; наділа в день маску і забігла до нас. Я вдавав, що не пізнаю, а вона що сили пильновала, щоб я пізнав її. Я стояв на своєму. Нарешті вона не витерпіла, підійшла до мене і майже голосно промовила:

— Хіба не пізнаєш? Се-ж я.

— Коли ви, дак скиньте маску, тоді я й пізнаю вас.

Вона трошки покебенилася, а далі скинула маску. Тоді я познаємив її з Штернбергом. Original from
Університет Іллінойса
URBANA-CHAMPAIGN
З того дня усе у нас по-прежньому пішло. До Штернберга так само, як і до мене, вона по просту. Ми її пе-

стимо усякими ласощами і поводимося з нею, як брати рідні з сестрою рідною.

Штернберг якось спитав у мене: хто вона така? Я не тямив, що йому відповідати. До мене й на думку ніколи не впадало про се у неї спитати ся.

— Мабуть сирітка, або доня недбахи-матері, — мовив Штернберг: — в усякому разі вона бідолаха, може чи й псь-венна?

— І про се не відаю! — відповів я.

— Давати-б їй що небудь читати, все-б таки голова не зовсім порожньою у неї була. А от до речі — розспитай ся: як що вона читати уміє, дак я подарую їй вельми моральну і гарно видану книжку „Векфільдський священник“ Гольдшмідта. Гарний переклад і видання гарне.

За хвилину він усміхаючись, знов мовив:

— Чи помічав ти, що сьогодні я почувую себе за мораліста? На приклад спитаю: до якого краю можуть дійти вивити отсієї пташки?

Я злегенька затрептів; але-ж зараз полагодив ск і відповів:

— На мою думку — ні до якого.

— Дай Боже! — мовив він і замислив ся.

Я завжы люблю в його тварі благородної і, немов удити ти тієї безжурної; а тепер отся твар люба здала ся мені зовсім не дитячою, а серйозною і думною. Не скажу, чому, якось мимо волі на думку до мене прийшла Тарновська, а він, ніби спостеріг мою думку, подивив ся на мене і глибоко зітхнув.

— Бережи-ж її, друже мій, — мовив він; — тай сам стережись від неї. Як сам знаєш — так і чини; тільки пам'ятай і ніколи не забувай, що жєнщина річ свята, але-ж така приваблива, що жадна сила волі не спроможна устояти проти привабливости тої. Тільки почутте найвисшої любови євангельської, тільки воно одно і спроможеть ся захистити її від сорому, а нас від дорікання вічного. Отже, немов той лицар, залізним панцирем, так ти взаброй себе отим почуттем високим; тай рушай сміливо на ворога.

Він з хвилину помовчав; а потім, усміхаючись, мовив:

— З торішнього году я страшенно зістарів ся. Ходімо ліпше на улицю, а то в світлиці мені здаеть ся душно.

Ми довго мовчки ходили по улиці; мовчки вернули ся до господи і лягли спати.

Вранці я пішов до кляси, а Штернберг лишив ся в господі. О годині 11-ій приходжу до дому і що-ж я бачу? Учорашній професор моральности прибрав сусідку мою в боброву татарську шапку з оксамітовим верхом і з золотою китицею, та в якийсь татарський шугай шовковий, червоний, а сам надяг банкірську шапку гостроверку і грає на гітарі качучу, а сусідка моя, немов Тальоні та, витинає сольо. Я аж в долоні ляснув, а вони хоч би тобі одним оком моргнули: витинають качучу! Натанцювавшись до смаку, вона скинула шапку і шугай і побігла в світлицю, а мораліст поклав гітару і зареготав наче божевільний. Я довго кріпив ся, да таки не викривив і так голосно і собі зареготав, що покритв його регіт.

Нареготавшись, посідали ми один проти одного на стільцях. Помовчавши з хвилину, він мовив:

— Вона найпривабливіший творінне. Я з неї Татарочку бажав змалювати, а вона ледві встигла нарядити ся, вже й пустила ся качучу витинати. Я не втерпів, замість олівця та паперу, вхопив гітару. Ну, останє сам ти бачив. Але от чого ти не відаєш: ще до качучи вона мені розповіла свою історію; звістно — лякоїчно; подробиці ледві і сама вона чи відає. Та коли-б не клята ота шапка, вона-б на половині оповідання не зупинила ся-б; а то, скоро шапку угледіла, вхопила її, наділа і про все забула. Може з тобою вона щирішою буде; випитай у неї гарненько; історія її мабуть дуже драматична. Батько її, каже вона, торік в Обуховському шпиталю помер.

В ту саме хвилину відчинили ся двері і ввійшов Михайлов, а з ним личман бравий. Не довго кажучи, Михайлов зараз покликав нас снідати до Олександра. Ми з Штернбергом глянули один на одного і згодили ся. Я про клясу хотів був говорити, але-ж Михайлов так зареготав, що я мовчки надяг шапку і взяв ся за ручку дверей.

— А ще художником хоче бути! Хіба суще великі художники в клясах виховують ся? — торжественно спитав ся Михайлов.

Ми згодили ся, що таверна найліпша школа про художника і пішли до Олександра.

Біля „Поліцейського“ мосту ми зустріли Елькина; він з якимсь Волохом-бояриним гуляв і розмовляв по волоськи. Ми покликали його до свого гурту.

Чудна річ отсей Елькин; нема мови, щоб він не говорив сю; нема торариства, де-б і його не було, починаючи з нашого брата і кінчаючи графами та князями. Немов чарівник той в казці, він по всіх усюдах; скрізь і нігде: і на Англійському набережжю, і в конторі пароплавби; там приятеля за границю виражає; там провозжає якогось Москвича сердешнього; він і на христинах, і на весіллі, і на похороні; та все отсе одного дня справить; а у вечері по всіх трьох театрах побуває. Суций Пиннеті. Дехто ст режеть ся його, як шпіга; але я нічого й похогого на се не помічаю за ним. Дійсне, він говоруха невгамовний, добрячий парубіка, та абиякий фелетоніст. В жартах ще вічним жидом його називають; він каже, що отся назва йому личить. До мене він інакше не говорить, як по французькому. Я йому за те дуже дякую; бо про мене се добра практика.

Замість снідання — ми у Олександра добре пообідали і ровійшли ся по господам. Михайлов з личманом у нас переночували, а вранці поїхали в Кронштадт. Свята проминули у нас швидко; значить, весело. Карло Павлович показує мені лаштовати ся до конкурсу на другу медалю золоту. Не скажу, що воно буде; учив ся я ще геть мало, а про те, за помочию божою, спробую. Бувайте здорові, мій добродію незабутній. Більш нічого вам повідати.

* * *

От і масниця і великий піст, нарешті і Великодні свята минули; а я до вас ніже єдиного слова не написав. Не гадайте, мій добродію незабутній, що я забув про вас! Боже храни мене від такого гріха. В кожній думці моїй, в кожному вчинку моему ви завжди притомні в душі моїй, яко творінне ясе і відрадне. Не писав я через те, що ні про що було писати. Одноманітність. Не можна сказати, щоб однаманітність отся була нудною; навпаки! Дні, тижді, місяці пролітають — так що й не счуєш ся! О, яке добродійне діло — праця, найпаче коли її похваляють. А я в хвалі не відаю нужди: як стало, так і на спитах я низше третього не йду. Карло Павлович рав-у-раз задоволений з мене. А яка-ж ще хвала може бути про художника ліпшого? Я щасливий без краю! Ескіза жого на конкурсі прийняли без найменшої переміни; я вже за програму взяв ся. Сюжет я полюбив; він мені по душі і я цілком йому віддав ся; се сцена з Іліади: „Андромаха біля тіла Патрокля“. Тільки тепер отсе зрозумів я, як то неминуче потрібно добре знати життє і штуку у давніх Греків. Вельми в сьому разі прислужила ся мені мова французька. Я вже й не тямлю, як за сю услугу дякувати мені Демського!

Ми з Карлом Павловичем дуже оригінально аустріли Великдень. Ще в день казав мені він, що має на думці до утрєні піти в казанський собор, щоб там побачити хрестний ход і свою картину при світлі. У вечері в годині 10-ій сіли пити чай: я налив йому і собі. Він запалив цігару, лїг на отоманці і почав голосно читати „Чергскую красавицу“, а я ходив по світлиці. Тільки й памятаю. Потім чую невіразно — ніби грім. Росплюючись очі — в світлиці ясно, лампа на столі горить; Карло Павлович спить; книжка на підлозі лежить, а я сиджу та слухаю, як з гармат палять. Я погасив світло; потихесеньку вийшов з світлиці і пішов до господи. Штернберг ще спав. Я умив ся, прибрав ся і пішов на улицю. З Андріївської церкви люди виходили вже з св'яченим. Ранок був дійсне св'ятковий. А чи знаєте, що в той час найбільш займало мене? Мій непрожаний плащ. Чи не чудно, що я радий з такої обнови св'яткової? Ні, як добре подумати, дак не чудно. Дивлячись на поли свого плаща лисучого, я думав: чи давно то я в замзьканому халаті, не відважував ся про отаке убраннє й гадати, а тепер! Сотню карбованців викладаю на отакий плащ! Просто Овідієві метаморфози! А то

бувало розживешся як небудь на коповика і несеш його в райок, не розбираючи який там спектакль: за коповика було до смаку нарегочуся і гірко наплачуся, да так, що інчому й за цілий вік його не доведеться так плакати і так реготати. Чи давно се було? Не далі як учора і така переміна! Тепер вже я не інак іду в театр як в крісла і рідко коли беру місце за кріслами. А дивитися йду не так, на що трапляється, а йду або на бенефіс, або вибираючи спектакль добрий. Але-ж правда й те, що тепер нема вже в мене того щирого сміху і сліз. Та мені їх не жаль. Згадуючи се все, я і вас згадую, мій добродію незабутній; згадую і той сьвятий ранок, коли Господь навіс вас на мене, щоб витягти мене з болота. Сьвято зустрів я в родині Уварових, тільки не графів, крий Боже: ми ще так високо не літаємо. Се проста родина, та така-ж то добра, що дай Боже, щоб усі на сьвітій родині були такими. Мене вони витяють наче свого кривняка. Карло Павлович те-ж часто навідується до їх.

Сьвято провели ми весело. За цілий тиждень ні разу у М-ше Юргенс не обідали, а все по гостях; або у Іоахима, або у Шмідтів, або у Фіцума. У вечері коли не в театрі дак у Шмідтів. Сусідка наша провідує нас і все така-ж пестлива, як і перш була. Шкода, що не можна мені взяти її за модель на Андромаху, вельми вона молода. Дивуюся що отсе за молодичка така її тітка! Здається про свою небогу у неї й думки нема: інколи вона годін зо дві у нас пустує, а дядині про те й гадки нема. Чудно! Штернберґ її історію доказав мені до краю. Матері вона не знає, а батько був якийсь убогий урядник і, здається, п'яниця; бо тоді коли вони в Коломні жили, дак він із служби приходив червоний і сердитий. Як що траплялися у його гроші, — він її в шинок по горілку посилав; а не було грошей, посилав її на улицю милостині прохати. Дядина її — отся теперішня добродійка її — се його рідна сестра, прийде було та просить щоб він віддав їй виховати Пашу; так де! — і слухати не хоче! Чи довго вони жили в Коломні тій — вона не пам'ятає. Раз якось зимою він до господи на ніч не прийшов; вона сама ночувала і нічого не бояла ся. На другу ніч — теж; а на третій день з Обуховського шпиталю прийшов по неї слуга; вона пішла; ідучи слуга той розповів їй, що тата її взяла на улиці вночі поліція та вранці недужого його на горячку, вивезла до шпиталю. Минулої ночі він трошки опам'ятовався, повідав своє наймення, свою квартиру і прохав покликати її до його. Недужий батько не пізнав її і прогнав від себе. Тоді вона пішла до дядини та у неї і лишила ся. От і вся її історія скорботна. Отсе Штернберґ подаровав їй „Векфільдського сьвященника“. Вона вхопила книжку, немов дитина гарненьку іграшку; наче дитина та побавляла ся з нею, подивила ся на малюнки і кинула на стіл. Ідучи до господи про книжку й не згадала. Штернберґ гадає, що вона не вмє читати. Судячи по сумному її віку дитинному і я тії думки. Є в мене думка: коли се так, дак навчити її читати. Штернберґ не від того, щоб мені помагати. Він того-ж дня пішов і купив букваря з малюнками. Але думка наша так і лишилася думкою і ось через що. Другого дня прийшов з Криму Айвазовський і закартировав у нас. Штернберґ радо зустрів свого товариша; а мені — сам не тяжко через що — Айвазовський з першого разу не сподобався. Є у його щось неприємне, не художнє, а щось ввічливо-холодне, неприємне. Портфеля свого нам він не показує; каже, що лишив його у матері в Феодосії, а в дорозі, каже, нічого не малював, бо хватався, щоб ще застати перший пароплав заграничний. А про те він з нами, не відаю з якої причини, цілий місяць. От за сей час ні разу до нас сусідка наша не навідувала ся; вона боїть ся Айвазовського; а я його за се радий був би що дня провести за границю. Але-ж от мені лихо; з ним поїде і мій Штернберґ дорогий!

Минуло ще кілька днів. Ми провели Штернберґа до Кронштадту. Біля його зібрало ся нас чоловік з десять, а біля Айвазовського ні одного. Чудне діло між художниками!.. Був з нами Михайлов. Пообідавши весело у Ставарта він здорово заснув. Ми хотіли розбудити його, та не змогли ся. Тоді взяли ми з Штернберґом дві фляшки Кліко і пішли на пароплав. На черпаці „Геркулеса“ випили вино; доручили свого приятеля Тиризову, попросили ся та вже у вечері вер-

нули ся до ресторану. А Михайлов вже очі протирає. Ми йому розповідаємо, як ми Штернберґа проводили, а він мовчить; кажемо про те, як випили Кліко, — він мовчить, а на решті озвав ся і каже:

— Ледащо ви, — свого товариша не розбудили.

Нудно мені без мого Штернберґа лютого! Так нудно, що, не то що з квартири, де все мені про його нагадує, а навіть від сусідки я ладен тікати. Більш до вас сього разу нічого не пишу. Нудно, а я не хочу своїм посланієм нудним і на вас нудьгу наганяти. Лїпше візьму ся до програми. Процавайте.

* * *

Лїто так швидко у мене проминуло, що швидче ніж одна хвилинка у гуляшого денді. Я вже після вистави тільки скаменув ся і помітив, що літу — вже край. А тим часом ми з Іоахимом в літку провідували на Крестовському острові старенького Кальмана; під його доглядом я зробив три етюди: дві ялинки і одну березу. Добра душа отсей Кальман. Шмідти вернули ся вже до міста. Отсе-ж вони доріканням своїм і нагадали мені, що літо вже минуло. Я у їх ні разу не був; далеко; а у мене і дні й ночі йшли на програму. За те як щиро вони повитали мене з успіхом! Еге, добродію мій незабутній, — з успіхом! Яке велике діло для учня програма! Се про його камінь спробовий. Та яке-ж йому й щастє, коли він на камені сьому показав себе художником сущим! Сього щастя я в повні зазнав. Неспроможен я висловити важ того почуття солодкого без краю! За те які гіркі, які тяжкі дождання переживав перед тим щастєм! Хоча Карло Павлович і запевняв мене в успії — а про те я страшенно мордовав ся. Я так страждав, як страждає злочинець перед карою його на горло. Та ні: я гірш страждав! Я не відав, чи я помру, чи буду жити; а се важше. Присуду ще не висловили. Ждучи сього присуду ми з Михайловим пішли до Делі пограти на білярді. У мене так тремтіли руки, що не можна було мені уцілити ні одного шару; а він байдуже: так і ріже!.. От же й він був під судом, його програма стояла поруч з моєю. Мене отака байдушність лютовала. Я покинув кия і пішов до господи. В коридорі зустріла мене сусідка, така щаслива, сьміється ся.

— А що? — спитала вона.

— Нічого! — відповів я.

— Якто нічого? Я прибрала вашу сьвітличку немов про Великдень, а ви йдете нудним отаким...

Вона хотіла і з себе вдати нудну, да не спромогла ся. Я подяковав за увагу і запросив до сьвітлиці. Вона так простосердо, наче дитина, почала розважати мене, що я не втерпів і зареготав.

— Ще нічого невідомо; іспиту ще не скінчили, — мовив я.

— Так на що-ж ви мені неправду сказали? От який несовістний. Коли-б я була знала, то-б не чепурила вашої сьвітлиці!

Вона закопилила свої рожеві губенята, а по тім знов мовила:

— У Михайлова я не прибирала, нехай собі з своїм личманом валяють ся в барлозі, наче ведмеді; мені що до того. Я подяковав і спитав, чи вона рада буде, коли Михайлову дадуть медалю, а мені ні?

— Я йому руки полагаю, очі йому видеру, убю його на смерть.

— А як мені дадуть?

— Тоді я сама з радощів помру.

— За що мені ви надасте такої переваги?

— За те... за те... за те, що ви обіцяли ся, що зимою учти мете мене читати...

— І додержу своєї обіцянки, — мовив я.

— Йдіть же до академі та довідайтесь, що там діється; а я ждати му вас в коридорі.

— Чом же не тут?

— А як личман прийде, що я тоді робити му?

Правда, подумав я і, не кажучи ні слова, пішов; а вона загнула двері і ключа в кишеню сховала, кажучи:

— Я не хочу, щоб без вас вони ходили до вашої сьвітлиці; ще поспують там, що не будь.

З чого отсе вона взяла, подумав я, що вони що небудь поспеють без мене! Просто вигадка дитяча!

— До побачення! — промовив я йдучи на сходи: побажайте мені щастя.

— Від щирого серця, — відповіла вона радісно і зникла.

Я вийшов на вулицю. Я бояв ся вийти в академію. Академічна брама здавала ся мені пащею роззявленою у якогось страшного звірюки. Одначе-ж втомившись ходячи по вулиці, я перехрестив ся і перебіг через страшну ту браму. В коридорі другої посади блукали мої нетерплячі товариші, наче тіни ті біля Харонового перевозу; я пристав до їх гурту. Професори були вже в конференційній салі. Жахлива хвилинка наближала ся. З круглої салі вийшов інспектор Андрій Іванович. Я першим зустрів ся з ним. Проходячи поза мене, він лепнув мені: „Поздоровляю“. Ніколи на своєму віку я не чув, тай не почую такого слова солодкого, гармонічного! Я прожогом кинув ся до господи і з вохиту розцілював сусідку своєю. Добре ще, що ніхто того не бачив. Хоча на мою думку

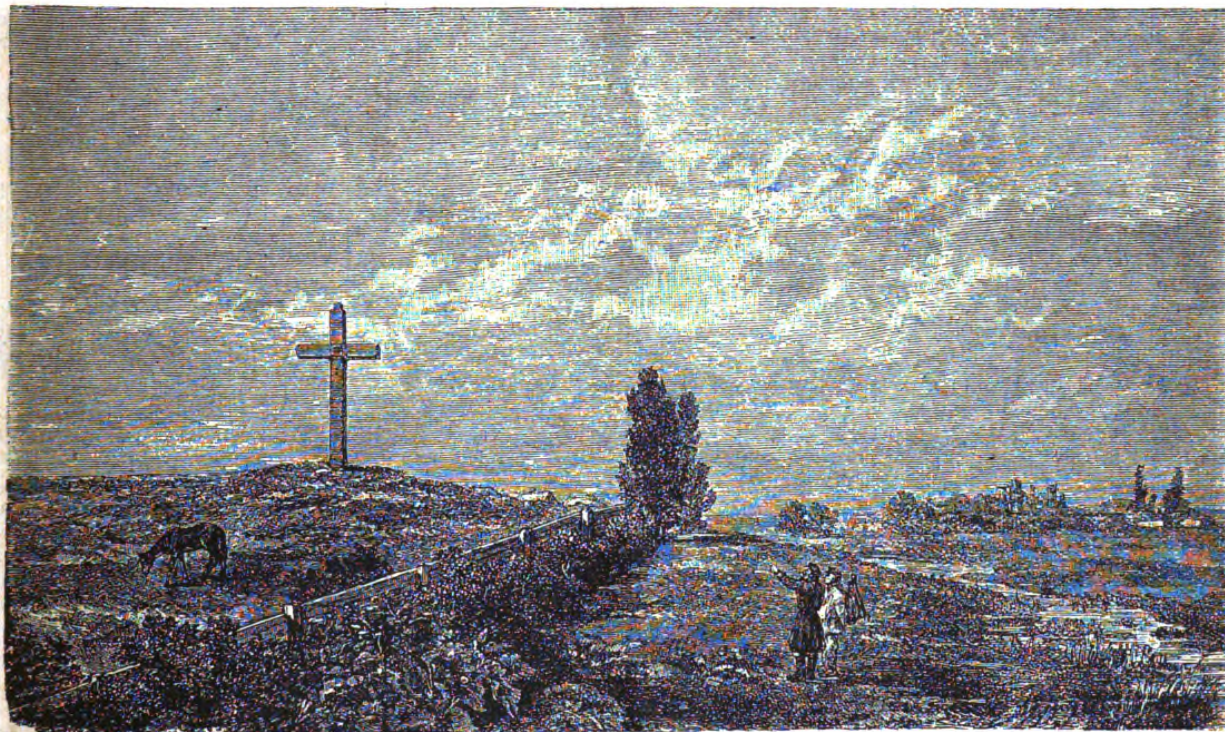
і найтрудніше вже перейдене; се-б то злидні; бо, каже він, вже йому не треба цілі ночи сидіти переписуючи відчити за якого будь карбованця; він би то тепер вирвав ся з лабетів злиднів і може віддати ся своїй науці улюбленій і що він, коли й не стане по рідній історії висше свого ідола Лелевеля, так принаймні стане вривень з ним і що його сподівана дисертація дасть йому усі засоби, справити свої надії лискучі. А тим часом він, горопаха, кашляє кровю і силкуєть ся отсе від мене затаїти. Боже мій, чого-б тільки я не дав, щоб справдили ся його бажання палкі! Овва, жадної надії нема! Ледві чи доживе він, доки Нева піде.

Отож саме в хвилину сердечної бесіди з Демським відчинили ся двері і прийшов личман бравий.

— А що Мишка в господі? — спитав ся він, не скидаючи шапки.

— Він учора до вас поїхав, — відповів я.

— Еге, дак се ми з ним розминули ся. Ну, нехай же він прогуляєть ся, а я у вас переночую.

Місце біля Овруча на Волини, що в нїм поховано по народному преданню князя Олега Святославича.

нічого недоброго в тому й нема, а все таки ліпше, що ніхто не бачив.

Отак, або майже що отак, відбув ся отой іспит, що усю душу мою зворушив. Все оте, що я тепер написав до вас, се тільки силует тьмяний з живої натури; тільки слаба тїнь події дійсної; ні пером, ні пензлем, ні словом живим її висловити не можна. Михайлову не поталанило. Крий Боже, коли-б таке нещастє мені скоїло ся. Я збожеволів би; а він — байдуже: прийшов до господи, надяг пальто тепле і подав ся в Кронштадт до свого личмана. Він від його без душі, а про мене так нічого приважного у його нема. Правда: в первих він і мені був сподобав ся та се не на довго. От мій учитель Демський, дак істинно людина симпатична. Він горопашний не здужає; сухоти в останньому періоді. Ходить він ще, але ледві-ледві ходить. Якось отсе зайшов поздоровити мене з медалею і ми цілий вечір солодко розмовляли. Він віщує мені пришле так натурально, живо і так певно, що я мимо волі їму йому віри. Бідолашний Демський: йому й на думку не впадає, який тяжкий у його недуг. Так він рветь ся до свого пришлого, наче паробча те, повне здоровя. Щасливий, коли шрію можна наавати щастєм! Він каже, що найголовніше

Він вийшов в світлицю Михайлова, я подав йому світла. Що мені було робити? Сподіваючись, що у нас ніхто не почувати ме, я прохав Демського лягати на ліжку Михайлова. Демський помітив, що мені ніяково, взяв шапку і почав прощатись. Я мовчки і собі взяв шапку, і покинувши личмана, пішов з Демським. Провівши Демського до його господи, неохоче вернув ся до дому, і що-ж я тут застав?! Сусідка моя, не відаючи, що мене нема дома, зайшла до мене в світлицю, а бравий личман, схопивши її, хотів вже двері на замок замикати, аж тут я саме на поріг. Сусідка вирвалась у його з рук, пильнула йому між очі і втікла. Сущє срібло живе, — промовив він, утираючись. Я не дав йому помітити, що його вчинок занадто мене ображає, лишив його і пішов собі ліпшого товариша шукати.

До Шмідтів нерано вже було йти. Карла Павловича не було в господі. Що мені діяти, я не тямив. Личман клятий мордовав мене, я зненавидів його. Не відаю, чи то була ревність, чи просто почуттє огидливости до чоловіка, що зневажив святе почуттє поваги до жєнщини. Личман знехтував і повагу і просту шанобу до жєнщини. Але, він п'яний, або незвичайне ледащо; я мимо волі стою за останнє.

Ось в квартирі Карла Павловича показало ся світло, я зайшов до його, тай заночував там. Брюлов спостеріг, що я не при собі, одначе не спитав мене, звелів постлати мені постіль в одній хаті з ним і сів читати голосно. Він читав книжку Вашінгтона Ірвінга „Христофор Колумб“. Читачуки, він міркував про картину, як невдячні Іспанці виводять з човна на берег великого адмірала, закутого в кайдани.

Раз якось за вечерою, розповідаючи про свою подорож по старій Елладі, Брюлов на швидку зробив прегарну картину: „Афинський вечер“. На картині була атинська улица; її освічувало сонце вечерове. На обрії закінчений партерон, але рештовання ще не прийнято. Серед улиці на першому місці пара буйволів: вони веауть Фідневу мармурову статую „Річка Іліс“. З боку сам Фідий. Його зустрічає Перікль і Аспазія і всі значні люди, що були тоді в Перікльових Атинах, починаючи з Гетери і кічаючи Ксантипою. Все отсе освічене промінням сонця вечерового.

Картина прегарна! Він тільки тому й недомалював її до кінця, що вже є школа атинська. І скільки таких картин він кінчить, або словом натхненним, або малесеньким ескізом в своєму альбомі. От і торішню зимою він зробив кілька малесеньких ескізів на одну і ту саму тему. Я нічого не зрозумів, а тільки вгадував, що мій учитель великий міркує собі щось велике. Так воно і стало ся.

Сього літа почав я спостерігати, що він що дня до схід сонця в своїй робочій курті сірій іде в свою майстерню і там до самого вечора перебуває. Тільки Лукія відав проте, що там робить ся, бо він приносив йому воду і обід. Я тоді саме працював над програмою і хоч би як я хотів, так не можна мені було читати йому; отак минуло три тижні. З нетерплячки я аж тремтів. Ніколи так стало він не перебував в своїй студії. Мабуть, щось незвичайне діє. Та хіба такий кольосальний геній робити м: що будь звичайного.

Раз якось, коли вже повечеріло, я відпустив свого натурщика, а сам хотів іти на улицу. В коридорі зустрів Карла Павловича. Борода в його не голена. Він побажав подивити ся на мою програму. Я тремтячи повів його до свого кабінету. Зробивши кілька невеликих уваг, він мовив: Тепер ходім, подивимось на мою програму. Ми пішли в портки.

Чи розповідати вам про те, що я там побачив? Мушу розповісти, але, як його розповісти те, чого не можна розповісти?

Відчинили ся двері, і бачу я величезне полотно темне, натягнене на раму. На полотні чорною краскою написано: „Нач. 17-ого юнія“. За полотном скринька музична грала хор побив із „Гут-нотів“. У мене серце завмирало, а коли я пройшов за полотно і озирнув ся, так мені дух забило. Перед мене стояла не картина, а „Осада Пекова“ з усім жахом і величностю життя. От де вага отих ескізів малюсеньких. От чого торік літом їздив він до Пекова. Я відав його гадку, але мені й на думку не приходило, що він так швидко справить її. Так швидко і так прекрасно. Напишу вам дещо про отсе нове чудо.

З правого боку, на третьому пляні картини башта: трошки ближче пролом в мурі, а в тому проломі бійка рукопаш та така бійка, що й дивити ся страх бере. Здасть ся, чуєш, як люди кричать, як мечі двенять об залізні шеломи ливонські, польські, литовські і нічі. З лівого боку картини, на другому пляні хрестийн хід з корогвами і з образом Матері Божої. Попереду йде єпископ, іде він спокійно, з мечем сьв. Михайла, князя Пековського.

Який дивний контраст! На першому пляні посеред картини блідий чернець з хрестом в руці іде верхи на гнідїй коняці; вправоруч від його здихає білий кінь Шуйського, а сам Шуйський, звівши руки до неба тікає до пролому. Вліворуч від ченця бабуся благочестива благословляє хлопця на ворога. Ще трошки вліво водою з відра дівчина наповне притомлених вояків. В самому кутку картини напів голїй вояк доходить. Його піддержує молода жінка, мабуть недалека вже вдова його. Які ріжноманїтні епізоди прегарні! Та я й положивши вам їх не списав. У мого листа не було-б краю, коли-б я захотів списати усі подробиці, то все-б таки не списав усіх. Першим разом задовольніть ся хоч а такого прозаїчного опису отого високого твору поетичного. Перегодом я контур

з його до вас пришло, тоді ви бачити мете виразнійше, який се божественний твір.

Про що-ж би ще написати до вас, мій добродію незабутній? Так ряди-в-годи і так мало я до вас пишу, що мені аж соромно. Ваші дорікання, що я ліную ся писати, не зовсім справедливі. Я не лінивий, але нема у мене кебети розповідати привабливо про життє шоденне. Не що давно перечитав я [властиво для листів] Кларису — переклад Жюль Жіньяка: сама тільки передмова перекладника мені сподобала ся, а листи такі довгі да такі солодкі, що хоч кидай! І як отсе стало у людини терпіння писати отакі листи безкраї! Листи заа границі ще менш мені сподобали ся. Толку в них мало, самий лишень педантизм. Признати ся вам, я маю здорове бажанне навчити ся писати, та не відаю як се зробити. Навчіть мене. Ваші листи такі гарні, що я їх на память виучую. А заким ще завоюю собі вашу кебету, писати му так, як переказувати ме серце. Моя простосерда щирість нехай стає замість шири.

Переночувавши у Карла Павловича, я в 10. годині вельми неохоче пішов до господи. Михайлов був вже дома і спив в шклянку личманови якогось вина; а сусідка моя вертка визирала з моєї світлички і що сили є реготала ся. Жадного самолюбства нема: ні тини скромности. Чи простосерда вона така, чи се добуток виховання уличного? Питання се, велика загадка для мене і я його не розгадаю; бо такий я до неї прихильний, наче до дитинки любой. Немов ту дитину посадив я її за буквар. По вечерах вона розбирає склади, а я що небудь малюю, іноді патрет з неї. Голівка у неї просто — краса. Варто уваги: відколи почала вона учити ся, дак перестала реготати. А мене сьміх бере, коли я дивлю ся на її серйозне личенько дитяче. За зиму, гадаю, змалювати з неї патрет при огняному освітленню, отоді саме, як вона сидить з указкою в руці, задивлюючись в буквар. Се буде гарненийкий малюнок а la Грьоз. Не відаю, чи оборудую я красками; олівцем вона виходить добре.

Отсе якось я з дядиною її спізнав ся, да так чудно. О годині одинадцятій, я своїм звичаєм вертав з класи. В коридорі зустріла мене Паша та каже, що дядина просить мене на кофе. Се мене здивовало. Я відмовляю ся. Справді як його йти до людей незнамих та просто зразу на кофе! Але-ж вона не дає мені й слова вивовити, тягне мене за рукава до своїх дверей, немов те уперте теля. А я, немов теля те, опираю ся, не йду. Зирк: двері відчинили ся і з'явила ся сама дядина. Не кажучи ні слова, вона вхопила мене за руку, втягла в світлицю, двері замкнула і просить бути як дома.

— Прошу, прошу, — каже вона задихаючись: — не обезсудьте за простоту. Паша, чого-ж ти гави ловиш? Давай швидче кофе!

— Зараз! — обізвала ся Паша з другої хати. Через хвилину з кофейником і з чашками прийшла Паша. Суша Геба! Та й дядина трохи походила на тучегонителя.

— Ми давно з вами хотіли познаємити ся, — мовила дядина, — та все якось не випадало, а сьогодні, хвала Богови, я таки на своєму поставила. Вибачте нам за простоту. Випийте чашечку кофе. Давно щось наша охтянка не показуєт ся, а з крамнички вершки такі не гарні. Та що вдієш! До мене Паша давно пристає, щоб я познаємила ся з вами. Та коли-ж ви такий безлюдок: навіть до коридору зайвий раз не вийдете. Ви з нашою Пашею просто чудо створили. Ми її просто не пізнаємо: зранку до вечора все вона за книжкою; аж любо та мило! А учора взяла ту книжку з малюнками, що якось ваш товариш їй подаровав, тай читає. Правда, ще не зовсім добре читає, але зрозуміти можна усе. Як бо та книжка зоветь ся?

— „Векфільдський сьвященник“ — відповіла Паша.

— Еге, еге; сьвященник!... Як то він горопашний: в острові сидів; як він і доюю свою роспунту шукає... усю книжку перечитала... Куди той і сон подів ся! Хотю тебе навчив читати? — спитала я. Вона й каже: на вас. От вже, спасибіг вам! Мій Кирило Опанасович, коли не на службі, дак дома все за богагами сидить. Приїде вечір, ми й сидїмо мовчки, за рік вечір той показуєт ся, а тепер я й не стямила ся, коли він і мовчє. Чи не вистиге ще чашечку?

Я подякував і хотів йти; так ні! Господарка вхопила мене за руку і посадила на прежнее місце, кажучи: „Не відаю як у вас, а у нас так не роблять, щоб вийшов, та зараз і вийшов. Ні, просимо покійно побалакати з нами, да, чим Бог послав, перекусити“. Але я і від закуски і від бесіди відмовився, говорячи, що у мене щось в животі болить, і в боку коле. Дійсно, хвала Богови, сього ніколи не було; а треба було мені йти до класу, бо вже перша година підходила к кінцю.

Мене відпустили, взявши честне слово, що у вечері прийду. О 7. годині я прийшов до них. Самовар вже на столі стояв. Сусідка зустріла мене з шклянкою чаю. Після першої шклянки чаю вона представила мене своєму „хозяїну“, як вона мовила, — лисому в окулярах старичкові. Він сів в другій хаті біля стола над боагами. Він встав, полагодив окуляри, поклонився, простяг до мене руку і прохав сідати. Я сів. Він зняв з носа окуляри, витер їх хусточкою; знов наляг, мовчки сів на своє місце і знов оперся очима в папери. Минуло кілька хвилин... Я не тямив, що мені робити. Становище моє починало бути смішним. Спасибіг господарці, вона виручила мене.

— Не перебивайте йому, — промовилв вона з другої хати, — ідіть до нас; у нас веселійш. Я мовчки послушався. Паша сиділа і роздивлялася малюнки у „Вексфільдському священику“.

— Бачили хозяїна нашого? — спитала господарка: — отакій він раз-у-раз. Отак звик до своїх боаг, що й хвилини без них не проживе.

Я похвалив його за любов до праці і прохав Пашу читати голосно.

Повагом, але правдиво і виразно прочитала вона цілу сторінку. За те дячина дала їй шклянку чаю і похвалила; а мене, яко ментора, дякуючи без краю, спитала, чи не хочу я до чаю рому. Але рому того ще не було: по його треба було Паші йти в крамничку до Фогта, через що я й відмовив. В годині 11. повечеряли і я пішов до господи, обіцяючи, що навідувати муся до них що дня.

Яке вражіння зробила на мене отся нова знаємість, того я не зможу виразно вам списати. А кажуть, що при знаємості вельми важне перше вражіння. Я задоволений з цієї знаємості тому, що знаємість моя досі в Пашею здавала ся мені недоброю, а тепер — сього нема і наше приятельство отся несподівана знаємість зміцнила.

Почав я ходити до них що дня, та за тиждень був уже наче своя людина роднина. Вони запросили мене брати у них обід, за ту саму ціну, за яку брав я у Юргенса. Я охоче згодився і зрадив добрій Юргенс. Не каю ся. Товариство парубочє недбале мені вже надокучило, а тут так тихо, так мені гарно, наче я дома. Пашу я сестрою називаю, а дячину її — і собі дячиною. Дядька ніяк не називаю, бо тільки його й бачу, що за обідом. Він, здасть ся, і в свята ходить на службу. Так мені у них гарно, що я, опріч Карла Павловича, ні до кого вже й не ходжу. У Іоакима не агадаю вже коли й був. Теж саме і у Шмідтів і у Фіцтума. Сам бачу, що не гаразд чиною; та що діяти, коли не вмю брехати добрим людям. Брак світського виховання — більш нічого.

На ту неділю до всіх до них піду, а то коли-б і справді не роззнаєміти ся. Та се все байдуже: се все якось улаштується ся; а от мені лихо: жадним чином не можна мені уладнати ся з Михайловим, властиво з приятелем його сердечним, а отим личманом. Він трохи не що дня у нас ночує. Се ще байдуже-б; а то понаводить ка-зна якого народу та цілісеньку ніч і пють, та в карти грають. Не хотів би перемянати квартиру, та жабуть треба буде, коли оргії оті не зникнуть. Хоча-б весна швидче; нехай би собі отой личман осоружний пілав на море. Розпочав я красками етюд з Паші при світлі. Виходить вельми гарна голівка; шкода тільки, що личман отой не дав робити. До свята хотів би скінчити і що інчого почати, да ледві. Я заходжував ся вже у сусідок з роботою рвоташовати ся, та якось ніяково. Освітлення при огні так мені сподобало ся, що я гадаю, — скінчивши отсю голівку, рвоташовати другу, таки з Паші, Вестальку. Шкода, що на венок тепер не можна родобути білих рож. Та се ще нехай — кідсь.

Паша починає вже добре читати і читання полюбила. Я вельми радий тому; тільки для мене груднація вибирати їй книжки. Кажуть, що молодим дівчатам не добре читати роман; але-ж я, далєбіг не тямлю, що тут недоброго. Добрий роман розвиває фантазію, уласкавлює серце; а суха, хоча-б і розумна книжка, опріч того, що нічому не навчить, може ще й відбити охоту від читання... На первих я дав їй „Робінзона Крузо“; потім дам „Подорож“ Араго, або Дюмон Дюрвіля, далі знов роман; потім Плотарха. Жалкую, що у мене нема в перекладі Вазарі; а то-б я зазнаємів її із знаменитими людьми в нашій штуці прекрасній. Чи добрий мій плян? Яка у вас про се думка? Коли що супротивного маєте, дак напишіть до мене, я вам сердечне подякую. Вона тепер мене інтересує неначе хтось близький, рідний. Тепер на неї, на письменну вже я дивлю ся наче художник на недокінчену картину свою. За гріх великий вважаю собі дати їй тепер самій вибирати книжки для читання. Ліпше було вже й невчити її читати.

Надокучив я вам своїма сусідками, та що діяти. Приказка каже: що в кого болить, то й про те й говорить. Та коли правду мовити, дак у мене тепер ні про що більш і говорити. Нікуди не ходжу; нічого не роблю. Не відаю, що мені довг наділить на те літо; а я його з тревогою жду. Да інакше й не можна: те літо повинно покласти підвалини, вибраній мною, чи певнійш мовити — вами, — професії. Карло Павлович каже, що небавом по святах буде оголошена програма на першу медалю золоту. Я трохи-трохи не стеряю ся, як агадаю про ту програму. А що як мені пощастить? Я збожеволію! А ви? Чи вже-ж таки ви не приїдете подивити ся на виставу, на мою програму та на смиренного автора її? Напишіть до мене, що приїдете: от і буде у мене добра причина відмовити Михайлову в квартирі. Здасть ся — личман і йому вже остогид. Добре ще, що я у сусідок маю захисток, а то мусів би з власної господи втікати. Будьте ласкаві написати, що приїдете, тоді я одним заходом усе покінчу. Прощайте, добродію мій незабутній! В другому листу напишу до вас про успіхи моєї учениці і про наслідки конкурсу. Прощайте!

P. S. Сердешний Дежський вже не спроможен з хати вийти. Не пережити йому весни. [Колець буде].

РОКОВИНИ ТАРАСА.

I.

Незмінчиво паңують вікові закони,
Що все земне є марне, все минає...
Мов хвіля хвилю гонить, ріне все і тоне
В безмірнім морі часу і сечає.
Життє найкраще, як та квітка, вяне,
Найдужчий мре, як час його настане...

Вся роскіш світовá, краса і чари,
Усі велічні, дивно-пишні творі,
Марю гинуть і розходять ся, як хмари...
Руйнує все всесильний час суворій
І сунуть, як нудьга красу чудову,
Як заморозки в осени діброву.

Рубає лото і нещадно часова сокіра
Усіх і все під сáмеє коріння.
Рубá до щенту і найдужчих сього міра,
І їх саміх, і їхні покоління...
Як вдáрить грим, і давін судьби забóвкне,
То й велетень могутній вмить замóвкне...

Де всі саді і чудо-бáшта Вавилóна?
Де роскіш бáшна Семіраміді?
І що, скажіть, остáлось нам від Фараóна?
— Страшенні муміі і піраміді!
Самі руїни від Атєн, ну знаку від Трої
І від Гомєром вслáвлєних героїв...

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-08-15 17:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/ulug.30112118004172
Public

Де все, чим так безмірно, за життя пишались
Недбали королі і гордували,
Чим, наче діти, щиро бавились і грались
І за велике в світі щастя мали?
Де радість, котрими серце білось?...
— Усе, усе пройшло те, мов приснилось...

Від королів яснійших, від гучної слави
Хоробрих діл, від часів тих далєких —
Остали ся іще хіба сліди цікаві
В царських музеях і бібліотеках:
Замісто багряниці — там ганчірка,
А в ній кістяк сповіт — на дірці дірка...

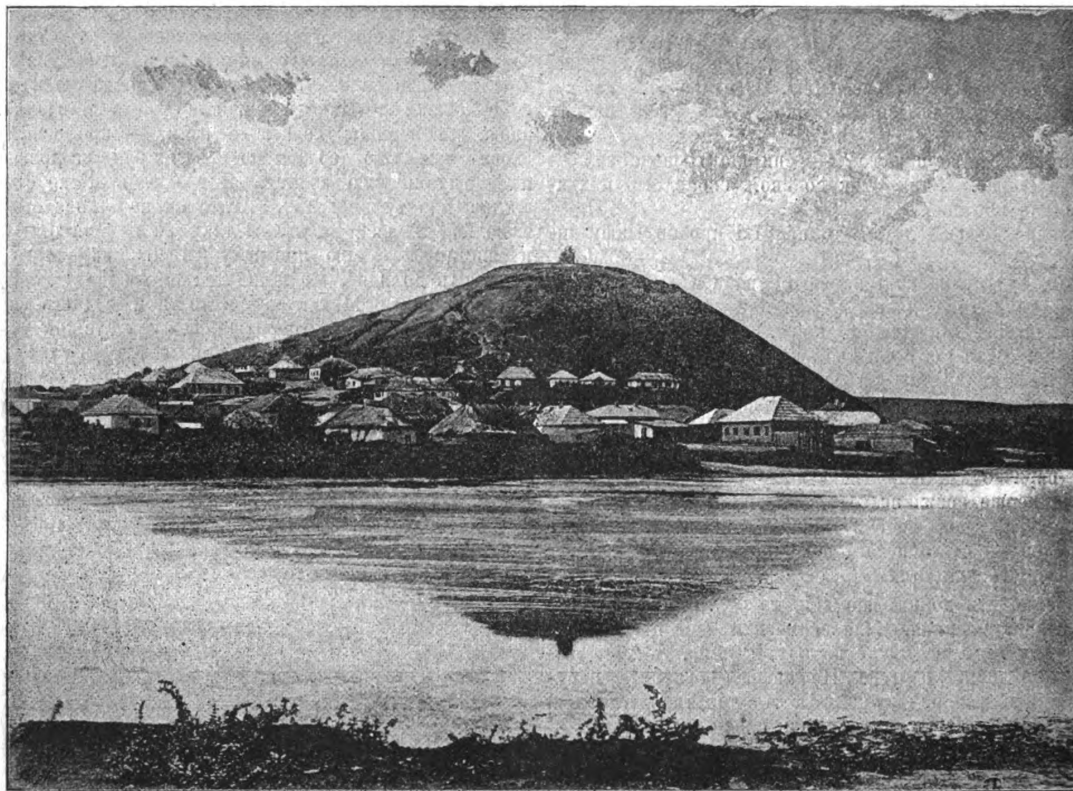
II.

Але не все так гине, як рослина річна,
Не все так марне в світі пропадає.

А в кім любов, той перш усього *Правду* любить,
Вона над все, пред нею все тут гасне.
Вона — той грізний меч, що зло і кривду губить.
У світі *Правда* — друге сонце ясне.
Лиш *Правда* робить кожного спасєнним,
Вквічає нас вінком по вік зелєним.

І *Дух*, і *Правда*, і *Любов* в нас не ніжють, —
Вони живущу силу виявляють.
Усе, що в божім світі бачуть або чують,
Вони розумним *Словом* вимовляють.
І живнь, і благодать, і Бог від *Слова*,
Як сказано в Івана Богослова.

То палить *Слово* нас, як полумя гаряче,
То в серце лєть ся, як струмок потока,

№ 1. **Город Чегрин**, замкова гора, тепер її ще називають „камянна“ через те, що на неї добувають млинський камінь. На цій горі був замок, де була гетьманська резиденція від Хмельницького до Дорошенка. Замок збурили Турки 1678-ого року.

Ба, є на світі скарбівниця віковична,
Котра в собі небєсний скарб ховає.
Той скарб: безсмертний *Дух*, сьвята *Любов*,
Спасєнна *Правда*, дужа сила *Слова*!

Бо *Дух* створив весь світ — без краю і без міри,
Вдмухнув огонь небєсний в наші груді,
І з ликарів, котрі в лісах жили як звєри,
Зробив, що стали богорівні люди,
Котрим свідомі стали нерухомі
Закони всі в всесвітнім божім домі.

Та без *Любови* не здолів би *Дух* творити,
Любов — сьвятій огонь, що *Дух* наш гріє.
Щоб добрим був утвір, нам слід його любити,
Не майстер той, хто без любови діє.
Любов скраша кожнє створіння,
Як час весняний квіти і проміння.

То ніби в хмарі грім, воно гучить гримляче,
Із уст палких натхєнного пророка...
Що живнь була-б — ця загадка велика,
Колі-б не *Слово* — ця жива музика?

Тому-ж шаноба і молитвенні поклони
Вибранцям божим, котрі дар сей мають!
Вони, мов із дзвіниці великодні дзвони,
У Храм спасєння гучно нас скликають.
І кращих днів зорю нам ознаймують.
Малюють рай і щастє нам готують.

Сьвятю, довичну силу мають їх сьвяті завіти,
Котрі з нас кожний із дитинства знає,
А в проповідях красномовних любо сьвітє
Пророчий образ і промінняє сяє...
Шануйте же, народи, ви свої пророків,
Заслуги їх безсмертні і діла високі.

III.

І ви, о милі брaття, України діти,
 Діди ви наші, діуки і магнаги,
 І молоді козацтво — наші пшні квіти, —
 Всі, мов „бурлаки до одної хати“,
 Зібрали ся, мовляв, на роковини,
 Пошанувать Пророка України.

Пророка — віщува козацької недолі,
 Печальника й заступника народу,
 Сьшівця солодкої і золотї волі —
 Найкращого добра людського роду...
 В цей день данину своєму Пророку
 Побожно платите, брати, що року.

І добре, і гаразд ви дієте, панове,
 Що забутого ви не забули,
 Що почуття прихильности й любови
 До України в вас ще не посули.
 Бо він учив, хто матір забуває,
 Того, і тут, і там Господь карає.

IV.

О, ти, сьшівець, чий нам пам'ять так сьвященна,
 О любий образ, рідний ти наш Тату,
 Твої велика тинь, твої душа спасенна
 Вигає тут і бачить наше Сьвято.
 І бачить все, і чує, й добре знає,
 Що думає козак, як він гуляє.

Чи козакови весело, як бенкетує,
 Чи журить ся в душі і нишком плаче,
 Чи так собі гуляє, чи справді щось сьвяткує, —
 Твій дух, що тут із нами, все те баче.
 Не всякий бо веселий, як сьміється,
 Не всюди радіщї, де брага лється...

Тебє сьвяткуєм ми, кобзарю забутий,
 Наш бaтьку любий, рідний наш Тарасе!
 Сьвяткуєм сьвітлу пам'ять, котру час могутній
 Ніколи на Україні не погасє, —
 Сьвяткуєм Твою славу, що не згине...
 Наш празник — празник цілої України...

Обраний Господом, Ти кобзою гучною
 Збудив народ занедбаний, дрімливий,
 І стоголосою далекою дучою
 Повіс ся сьпів безхитросний, правдивий
 По вбогих хатах і значних палатах,
 В Кубані, в Україні, й по Карпатах...

І кобза голосно і жалібно гучала,
 Як плачучи, сьшівав Ти дні і ночі, —
 На плач Твій ревіний вся Україна задидала,
 Й заплакала свої вдовині очі!..
 Неначе чайка понад чорним морем,
 Ти скйглив й плакав над народнім горем...

Ти „стоброжем літав“ над рідними степами
 І сумно Ти дивив ся на могили,
 Де слава й воля наша вкупи з козаками
 На віки непробудним сном спочили.
 І сидя на могилах, Ти громаду
 Будив і звав козацьку на пораду...

Сидів, і як Твій „Перебендя“ на могилах
 Сьшівав нам: прийде час і переваже
 Козацьку славу вишча, невмируща сила,
 Котра по вік нас зв'яже й не поляже,
 Як слава пісні нашої і мови, —
 То — вишча сила братської любови.

І дав завіт, щоб на чужині ми братались,
 І щоб „найменшого обняли брата“,
 Свої хати — би ніколи не пурались,
 Що правдою і силою багата...
 І ще заповідав Ти нам, боїне,
 Що рідні ми брати — усі Славіне.

Поглянь же праведна душе на нас із неба,
 Чи так сьвятий псалом Твій памятаєм,
 Чи пам'ять ми твою шануємо, як треба,
 Чи заповіт посмертний Твій сповняєм.
 Поглянь, яка зоря зійшла і сьвіте!
 Тебє се сьвяткувать зійшли ся діти.

Тепер шануєм ми Тебе, боїне,
 Апостоле наш правди і науки...
 А як ударить грізний час, і нас не стане,
 То діти шанувати муть, онуки.
 Шануйте-ж Його, гляньте і любуйте:
 Він тут, він з нами! Брaття, бенкетуйте!
 Цезар Білило.

БЕРЕЗИ.

[Присвячено К. О. К—ч—].

Ой сьвіте лєний, сьвіте прекрасний,
 Як на тобі тяжко жити!... [З народ. піснї].

I.

Ті берези стояли на краю невеличкого гаю. Увесь гай був веселий, — такий веселий, що всю чудоту, увесь сум наче рукою здійме, коли невмишне опиниш ся у йому. Тільки пів хвилини побудеш у йому і зараз почувеш якийсь таємничий шепіт, що мимоволі навіває тихе, миротворне чуття на засмучену чоловічу душу. Якась незвичайна гармонія є в тому шепоті: чується іноді, наче нянька оповіда у темряві казку про те, як зневажали брати свого меншого брата, як знущались з його, як покохала його царівна, який він був тоді щасливий; а іноді — наче матінка вмовляє бути любим, гарним хлопцем і цілує, і плаче, й сьміється ся... а ще іноді вчується ся палкий шепіт коханої, і вся душа, все серце розгортається в тій чарівній, чудовій мові. Наче зачарований дослухаєш ся до того таємного шепоту, що так багато розбудує в людському серцю, що нагадує про наймиїтїше в сьвітї... І легко стає тоді засмученій людині, так легко, як колись було маленьким змисє матуся голівку, попестить й положить на ліжку, промовивши тихесенько: „спи, мій любий, спи, мій коханий!“, і заплеще дитина оченята, й осьміхається ся... А Господь посилає до його янгола свого сьвятого, і той літає біля дитини, навіваючи легенькі сні...

II.

Нехай же не дивить ся тоді людина на оті три берези, бо знову прилинуть до неї людські скорботи, знов обхопить її чуття самотности, знову почує вона себе і недужою й слабою істотою. Все, що тільки було в її життю найгіршого, найсумнішого, все згадає вона! І замислить ся чоловік, і страшно йому стане! Все бо власне життя здасть ся йому якимсь жартом, де не було ні просьвітку, ні божої іскри, ні одного сьвятого, чистого поривання!... „На що-ж ти жив? Що ти робив?“ — сумно й суворо питає душа. І нема чого відмовити чоловікови, і побачить він, що всюди темно, темно і не видно жадної, хоч тремтячої, вірочки в тій темряві.

III.

Та й недаром динуть до людини такі думки від погляду на ті берези... Страшно й похмуро дивлять ся вони на божий сьвіт... Та ні: вони не дивлять ся, вони не хочуть дивитись; яко мога нижче схляють ся вони до землі, щоб нікого не бачити й щоб їх ніхто не бачив... Але чудно якось посхлялялись вони, ніби придивляють ся до чогось малюсенького, до якогось гнучкого тонкого стебелечка: то молоденька берізочка. Виткнулось немовлятко й хоче жити, хоче дивитись на сьвіт божий, хоче вживатись життєм... Жаденно глитає воно пахуче повітре, а усієї сили шнеть ся до сонця... І не знає воно, навіть не бачить, чого родичі стоять такі похмурі, чого низько так посхляля свої віти, та з ними й самі похилили ся? Не знає тая берізочка, чом у ранці, коли всяке дерево умиваєть ся росицею, щоб стріти перший соняшний промінь, чом стріє

не підводять своїх низько-схилених голів, не цілюють ся з промінням, не радіють йому... І ніколи вона не бачила, щоб злотé промінне, привитавшись до неї, так саме звернулось і до старих — ніколи, ніколи не бачила!...

Чого-ж се так?...

Та не треба їй про се знати, бо ще молоденька!

IV.

І росте берізочка під захистом старих, росте щаслива й весела...

Пройшло кілька часу. Чимала зробилась берізка. Вже хочеть ся їй попустувати, пожартувати, та ні до кого звернутись, ні до кого слова промовити, бо не чула вона з роду, щоб старі берези поміж собою балакали. Дивуєть ся молоденька, та боїть ся запитати старих, бо такі страшні, похмурі вони... І страшно турбувала, мучила її ся несвідомість і не мала вона через неї спокою... Раз, звернувшись до старих, вона ледві прошелестіла: „Чом ви ніколи?..." — та й замовкла. Нічого не відповіли старі... Тільки легесенький вітерець, жартуючи, обхопив її й шепнув: „Вони закліті!“ Нічого не зрозуміла берізка. „Закліті? Ким? За віщо?“ Та ніхто не відмовив берізці, а вітерець полинув далі кохатись, жартувати...

V.

І засумувала берізка: „Як закліті? На що? Чи не можна так зробити, щоб не були вони закліті?“ І ся остатня думка так глибоко запала в неї, що берізка тільки нею й жила; тільки про се вона й дбала, про се думала. І почала вона пильно придивлятися до старих, і те, що вона побачила, вразило її молоду. Вона побачила їх пошматоване біле тіло, їх поламане гілля; побачила, що на їх лишень зовсім мало листячка, та й те якесь пожовкле, хворе; вона спостерегла навіть, як тяжко зітхнула найстарійша береза і, позирнувши на неї, якось жалібно й несміливо зашелестіла. Наче щось порвалося у берізочки від того шелесту: їй зробилось заразом і страшно й сумно! І ще пильнійш, усією душею подивилась вона на стару і, крізь сльози, побачила, що на одній гілці висів якийсь мотузок, а нижче червоні краплі крови. „Що...

то?..." — не то спитала, не то скрикнула вона, не маючи сили відвести свого погляду від тих крапель. „То молода пара, що кохалась як пташки, собі смерть заповідяла. Ото, бач, мотузок: на йому дівчина повисилась... А оті краплі, що в'їло ся в тіло старої, бачиш?“ — шепотів все тихше й тихше вітерець, а берізка водила за ним очима. „То парубок убив ся, довідавшись про смерть своєї коханої... Я знав їх зналечку. Дівчину звали Олесею. Що за прехороша...“ Та не чула вже більше берізка, нічого не чула! Мов стовп стояла вона, ні на що не дивлячись, нічого не розуміючи, бачучи тільки на свої очі, величезні краплі червоної крови. Все більшали й більшали краплі, все червонійшою й червонійшою ставала кров...

VI.

І з того часу почала венхати молоденька берізка. Все рідше й рідше прилітав до неї жартовливий вітерець; соняшний промінь вже почав її мінати, не знаходячи щирого привітання, не бажаючи цілувати сумне обличчя... А сама берізка того не помічала: вона бачила поперед себе величезні краплі червоної крови... Ті краплі мимохіть вабили її душу й серце, тягли її до себе, як тягне чоловіка у безодню, коли ненароком опинить ся він над її глибиною...

І стала жовкнути маленька береза: що дня скручувалось у неї листячко, що дня більш і більш згинав ся її колінь стрункий стан, — аж поки вона зовсім не всохла.

VII.

Ще нижче похилили свої віти старі берези, бажаючи сховати се нове своє злочинство, щоб ніхто про його й не знав... З того часу далеко обмина їх вітерець, ніколи не добіга до їх злоте проміння...

Все нижче й нижче хилять ся старі берези, все менше і менше стає на їх листу, все більше і більше шматують ся їх біле тіло...

І що весни просять собі берези смерті і гірко плачуть, а сльози їх падають на землю; і з землі вилавають і блакитні проліски, і білий сон, і пахучі фіялки, і їх чудовий дух несеть ся до Бога й випрошує прощення за давні великі гріхи...

Микола Кодянів.

РОСИНКИ.

[Посвята Людмилі Старицькій].

I.

Притули ся до мене, серденько,
Сьвітле чоло на мене схили, —
І почну я той сльів лагіденько,
Що людські його сльози злили...

В тебе фуга на серденьку грає,
В ньому грізні тріщать морози...
Не турбуй ся!... Все, любко, росте
Від людської трудної сльози...

II.

Ніч сріблиста ворить над природою,
Шати зоряні в сьайві блищать
І в повітрі палкою свободою
Срібні мрії найкращі горять...

З віку сяють сі ночі розкішні...
З віку воля над сьвітом дріма...
Тільки дивно, — йдуть літа одвічні,
На землі-ж її й доси нема!

III.

Грають хвилі, грають хмури,
Затуманилась блакить,
І від крил лихої бурі
Вутлий човен наш рипить.

Свище море незоре...

Свище буря, — хай свистать!
В нас життя те-ж саме море,
Борвам нас не налякать!

IV.

Сяє зіронька в небі блискучая, —
Тільки високо срібна горить;
Вабить нас її врода некучая,
Тільки годі її полюбить!

Сяє й нам тут дівчинонька красная,
І не високо-ж любя вона,
Тільки чом же, мов зірка та ясная,
Неприступна вона розкішна?

V.

Чом не вірить наш сьвіт в ідеали?
Чом не прагне до них досягнути?
Мабуть тим, що негоди заткали
Безпросьвіту, тяжку до них путь?

Чому-ж нам ідеали не сяють?
Чом не влинуть в проміннях ідей?
Мабуть, любко, вони уважають,
Що не варто й сьвітити для людей!

VI.

Вся сия та горить у проміннях густих
Пишноцьвітная скеля крижана...
І нам любо глядіть, як в перлинах злотих
Виграва її врода кохана...

Сяє, любко, й тобі личко сьвітле, палке,
В тебе врода — се роскіш кохана —
Тільки серце твоє, то не серце людське,
То розпалена скеля крижана!

VII.

Перше нам всьміхалась доля,
Сяла зірка в глибині,
І дівчина, мов тополя,
Звеселяла хмури дні.

Нині з нас сьмієть ся доля:
Сяє зірка — та не в час!
І дівчина — та-ж тополя,
Пестить те-ж, але не нас!

VIII.

Серце сьвітле до правдоньки лине,
Тільки важко до неї дійти:
Там і муки і гострі тернини,
Там усе віддала від мети.

Серце прагне до серця дівчини;
Тут і квіти і все для мети, —
Але й тут, де нема ні терпниці, —
Годі серцю до серця дійти.

IX.

Квіт сріблястий, политий росою,
Під повітрям прозорим, ясним,

Роскошує все більше красою
І пишаєть ся чолом знадним...
Ти чудне, моє серденько-квіте:
Мов стеблина ти хилиш ся в низ, —
А ти-ж досить, здаєть ся, облите
Струмом гірких, намучених сліз?

X.

Я кохаю се море прозоре,

Я кохаю сю водну блакить, —
Але й страшне злоте мені море, —
Я боюсь в ньому бурю зустріти!...

Ох, кохаю я вроду дівочу, —
Як кохаю її знадну!...
Але серця їй влевить не хочу...
Страшно бурю зустріти страшну!...

Ів. Сердешний.

Закуток і квітки.

I.

Далеко від села, у закутку глухим у лузі, закрите вербами рясними стояло озеро; плачучі віти верб схилились над водою і як у дзеркалі, зелені, відбили ся. Там кожна гілочка і кожний крихотний листочок знайшли собі глибоке щире привітання; і в жаркий літній день, коли ген скрізь, куди не глянеш, посохло все і покарявилось від спеки, — вони як у весні — зелені й пишні красували ся круг озера, любуючись у дзеркалі його на свій веселий вид. Лугівні квітки, пахучі та зелені, блакитними очницями дивили ся на божий мир: їм радо, що кругом так тихо, і тихо шепотять вони про радости життя... Нехай кругом ревуть могутні вітри, нехай кругом все молить ся під бурєю страшною, а тихе озеро, мов зачароване, стоїть — не шелехнеть ся...

Коли се здалеки, не знать чого й до чого [чи то війською люди йшли, чи так собі, щоб тільки причутись до війни, стріляли], мов грім ударено у закуток глухий з гармати. Розбило верби, гілля молоді розкидано ген скрізь по озері; а чатуна шпатак, мов роздратований сердитий звівр, з страшеним ревом ринув ся на дно і зашипів, зарившись глибоко у тини...

Через хвилину знову все затихло; та тільки в озері вода була вже каламутна; а квіточки, що з берегу росли блакитні, під пеклом літньої жару на вік схилили ся стеблом, заплуцшивши на вік свої веселі очні...

II.

Роскішна саля переливала огнями. Від мармурових кольтон, сверкавших білим світлом, брилянтном розсипало ся промінне, відбиваючись в очах людей, що наповнили велетену салю. Перед людьми, вийшовши на поміст, огнем очий заглядаючи людям в серце, читав поет чудові вірші; і річ його громова тремтіла глибоко на дні душі людської. Всі думи їх, все їх чутя він вилив у чудових віршах; і мов акорд велібенний забились серця всіх і в гору високо зняли ся груди. Він призивав їх до життя, він турбував спокій людського щастя, і полилось на зустріч із душі громади жадання стати за діло громадське. Тут кожний знав, що для нього громада, і сили кожного з'єднали ся в одну велику силу на діло громадське...

А десь далеко, у тихім закутку України, над берегом зеленим течії, що сьвітить ся сріблом під пишним покривалом верб, стоїть закутана в зелений хміль хатина невеличка, котрої дах солом'яний прикритий роскішним гіллям лип. І тихо вечір весняний спустив ся на хатину, і пахощі лугівних квіток розносились скрізь на просторі... В хатині у кутку сховало ся в темряві ліжко, на котрім чоловік ізвісив до землі безсильні руки, з лицем спокійно-радим, мов дитя, лежав як зачарований.

То до життя вертаєсь недужий... Він тільки що ходив, і радий, що живе й притомлений цією радістю, приліг... А біля його, мов легкий сон, мов чарівна Нісея, ледве торкаючись до ліжка, присіла молода Олеся; нечутно руку простягла і дивлячи ся прямо в вічі, розгладжує його шовковий волос. І він дививсь, і з очий його лило ся тихо щастє і глибоко ховало ся в душі Олесі. Мов чаша повная, бояв ся він поворухнути ся, щоб не проліти ні однієї краплі...

Тут кожний знав, що він другому, і щастє кожного злилось в єдине щастє, в єдине безкрає море...

Так пишний кущ рожевий, що гордо поскиляв свої пахучі квіти, цьвіте - красуєть ся на радість цілої природи; а тайна „битія“, сховавшись від очий людських, незримо під корою родить соки, годуючи ті крихотні частини, із котрих склав ся пишний кущ...

М. Косюра.

Осінні пісні.

II.*)

Так тихо, так пусто,
Хоть сосен так густо,
І вітру не чути в діброві,
Не чути нічого
Крім слова одного,
Солодкого слова любови.

— Люби мене, пташко,
Мені щось так важко...
Чи любиш?... „Не скажу, не знаю —
Любила-б... боу ся —
Казала матуся:
Полюбиш, не підеш до раю“.

— Люби мя, дівчино!
Я вяну, я гину —
Час буде й за рай погадати.
Всім людям май, рожі,
Лиш бідним — о Боже,
Не вільно любитись, кохати?

Головку склонила
На грудь мою мила
І серце до серця забило...
Дівчатко вдрожало,
Тихенько взридало,
Милого руками обвило...

У лісі як в ночі:
„Прижмур, мила, очі!“
А трави цьвітисті в розмаю
І сосна шелече
І пташка щекоче:
„На що вам ще иншого раю?“

Так тихо, так пусто
Хоть сосен так густо
І вітру не чути в діброві;
Не чути дихання...
Одне лиш зітхання,
Зітхання роскоші й любові...

К. Устиянович.

*) Гл. Чо 3 на стор. 58.

Generated on 2015-08-15 17:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.301121180004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ПО УКРАЇНІ.

II.

В ДАХНІВЦІ.

ЕТНОГРАФІЧНІ І ЕКОНОМІЧНІ НАРИСИ З ЛІТНІХ ЗАМІТКОК О. Я. КОНИСЬКОГО.

❖ [Далі.] ❖

IV.

Через тиждень чи що, після приїзду мого в Дахнівку, ранком о годині десятій вертав я з бору до дому. Вертав пова церкву. Дивлюся: на рундуці крамнички церковної сидить дід. Глянув на його і зупинився. Краса, стареча краса, вдарила мене в вічі... Я не знаю краси над красу старости!... Дідова твар — просто лице святого на образі, хоч зараз малюй! Я привитався і сів біля діда на рундуці. Тут я помітив, що дід мій каліка: права рука й нога паралізовані. А про те, недуг на тварі не відбився; а коли й лишив слід, так хіба надавши їй спокійно-поважного виразу! Вираз той списав би на папері хіба пензель сучасно-великого артиста-малювача... Дідова голова покрита чорним, густим наче шітка та, коротким волоссям; денеде срібна волосинка. Борода густа, кругла, чимало вже інеш пала. Мягкий, голос дідів шов ніби ві дна його серця, такий він приязний! Філософськи спокійна добрість на тварі; сердешна огрійливість і щирість голосу зразу привабили до діда мою симпатію. До „житла“ до мого було не більш, як ступнів сотень зо дві, і через пів години ми з дідом Опанасом сиділи у мене на „дачі“ в холодку під розлогою грушею на зеленій траві. З того часу і доки я не рушив до Києва ледві чи був хоч один такий годинний день, щоб Опанас був в Дахнівці і не бачився зо мною. Не скажу, що його тягло до мене, а мене вабила до його сила його пісень, казок, приказок, чиста, прекрасна мова; його балачки, розповідки, його світогляд і вся суцільність типічного Українця, простого селянина, прибитого лихом, недугом, злиднями і енергічною боротьбою з „життям“... Отся боротьба знівечила його здорове фізичне, але не зачепила, не виснажила його сили духовної і моральної. Бесіди з Опанасом завдавали мені не тільки вболівання а болючого жалю! Я бачив здоровий розум; глибокий простий ум селянський і не можна було не жалкувати, не сумувати над тією густою темнотою, що повилала цілу Україну і нівечить без краю, жорстко нівечить ті високі дари духовні, якими природа так щедро наділила наш народ, — колиш високо моральний, і високо-гуманий ще й тепер. „Світу, світу і світу — дайте народови!“ плакала душа моя. Та не того „церковно-приходського“ призерку, не того абстрактно-теоретичного туману, а реального світу; такого світу, щоб сприяв самосвідомості народній, праці позитивній, вісеченню злиднів і жмикутства; щоб став проводирем по шляху до життя з духом вольним; з моральністю Євангелія; з добробитом матеріальним таким, щоб людяно можна стало дійсне не „пещати ся об утри“...

Окрім того до Опанаса наділа мене і та сила, що взагалі тягне мене спостерегати життя, душу і світогляд нашого народу простого. Перш за все серце мове почувало вдячність до народу за те, що серед його, в селі минав мій вік дитинний. Отоді ще я звик жити з народом за одно: вкупі, коли хочте в один голос, з дітьми простих козаків та крепаків, я і сльівав і плакав; і бавився і сумовав; з ними за одно і про одно било ся мове серце дитинне, з їх почуттям зливало ся і мове почуття... Тоді я тямив, я знав народне життя, його радощі і скорботи, так як спроможна те тямити і знати дитина 7—10 літ. Але-ж коли потім, перебувши чимало років геть, спершу від села, а потім і від України, я вернувся до народу, так побачив, що його знаю зовсім на омаль... Ба, тепер я дивився очима чоловіка дорослого і на життя людей дорослих... Перед мене стояли не діти, а стояв мир, який треба було спізнати; на се треба було спостерегати його; да спостерегати не з книжок, не з будинку, не в ганку, а в народній хаті убогій, серед народного життя щоденного... Одначе „ходить в народ“ я ніколи не квапився: не вдаряв і на те, щоб підлабузювати ся до простонароддя; вдавати з себе, що ліби то і я „мужик“. Не слезбозав я, не притакував народови там, де трапляло ся що будь не під мої мисли. Я спостережав народ, пишався тим, чим мене життя

зробило, і давав час мужикови спостерегти і запевнитись, що і я мужик: думками, гадками, бажаннями і, що можливо, — то і вчинками — такий же самісенький — селюк, мужик, але мужик тільки український. Інчим яким мужиком і не можна бути суцільно Українцем: бо природи своєї переробити не можна. Можна і треба культивувати свою національну вдачу прирощенню, але ні во вік не можна її знищити, переробити на другу. Хто білявим родив ся, той і довіку чорнявим не зробить ся: нехай він цілий вік свій підроблює ся; нехай мастить себе як хоче, а таки помре з тією мастю, з якою мати повилала...

Отож спостерегаючи народ, я запевняв ся, що грунт життя селянського — не такий то пухкий да м'який, яким він декому здаєть ся, і жадна в світі „Парова Машина“ чи „Хитрая Механика“ — не спроможні за короткий час переорати і на ново засіяти сільську віковичню цілину, занадто вже затверділу з темноти, а останніми часами і з деморалізаці. Разом з тим я спостережав в життю народному, що всякі міські розповідки про „глибокі корні“ асиміляції — просто ні що більш, — як коли не байки, так самий недогляд; або як ще певніше мовити: так люди про дво річки судять тільки з того, що плине поверх води!... Народ український ніколи не няв віри панам; ніколи не був прихильним до того, хто в „сертуці“. Останніми часами він і сам почав одягати ніколи „піджак“, а про те до „сертучників“ довіряв не переляв ся. За останні 10—15 літ народ сільський „порозумійшав“, почав тямити, що власна шкура і кишеня радять йому шити ся в „чолов'яка цивилізованного“, се-б того, „с'яканє да аканє“ вдавати з себе не те, чим він є справді; а те що подобаєть ся „начальству, сюртучникам і понам“.

Але хто розуміє, „в якому рубці душа на денці“, гої зрозуміє, що в селі нашому і тепер життя зберегло сліди давнини днюдавної і останки минулих подій історичних. Не трудна річ і тепер стрінути на селі цілком оригінальні, суцільні типи історичні, а разом з тим можна легко добачити своєнародні, чисто національні завязи життя нового. Річ зовсім природна! Жаден в світі народ ніколи зразу не выпускає на роботу усіх своїх сил робітничьких... Старі старі повагом і молоді росте проквільно. Свою старовину народ сам руйнує, але руйнує оновляючи її, надаючи їй нову постать на старому ґрунті. Проти сього не змагаєть меть ся ніхто з тих людей, що спостерегали, стежили народне життя реальне, не в книжок, а на селі; да не прихватком, а час доволі довгий.

Отож і Опанас: першими днями, скоро ми спізнали ся, хоч охоче сльівав мені пісні, [більш як сотню пісень я чув від його вперше на моїм віку] кавав казки, легенди і т. і., але я бачив добре, що він не геть то йме мені віри; „озираєть ся на задні колеса“; спостерегає: хто я такий. Першого дня він все титуловав мене: „господинь-барынь“, а вже йдучи спати й питаєть ся:

— Ви, „господинь-барынь“ з поміщиків?¹⁾

— Ні, діду.

Дід більш ні слова. Другого дня вже „господина-барина“ нема; натомісь — „панє“; а у вечері знов питання:

— Ви, пане, мабуть чиновник?²⁾

— Ні, діду.

Третім днем мій титул: „Ваша милость“, а в вечері:

— Ваша милость з купців?

— Ні, діду.

— Гм!... ну-те добраніч вам:

— Добраніч!

А вранці, свідаючи під грушею, дід і каже до мене:

— Бачу я, що ви не поміщик, не чиновник, не купець, ну те так хто-ж ви?... Не вже ви, то... наш брат... мужик?... тільки те... з кишенею...

— А ви, діду, як гадаєте?

— Я... гм, бачте, я своєю дурною головою розкидав, розкидав тай думаю... думаю і бою ся...

— Кажіть...

— Коли-б ви не розгнівали ся...

— Ні, не розгніваюсь...

¹⁾ Поміщикъ = дідич. Original from

²⁾ Чиновникъ = урядник.

— Мені, бачте, здається наче-б то..., вибачте, не гнівайтесь, ніби то душа у вас мужичка, динете ви нашим духом...

З того дня дід величав мене просто „чоловіче!“ і бесіди наші пішли про що інче... Одначе дід не з'охочував ся розказати мені усі видатніші подробиці свого життя. А вони мене вабили, цікавили. Я не налягав; ждав слухного часу, і таки діждав ся.

На третій день Маковія цілий день дощик сів. Треба було сидіти в хаті. Сидіти самотою нудно; читати нічого нема; а такі павмисне книжок з собою не брав; а газет затяв ся не читати на селі... Не добре вчинив, та вже треба було терпіти... Коли-б не таке дощове літо, то-б про читання й гадки не було... Дак от сиджу собі, нуджу ся... в голові аворушують ся всякі споминки; нерви от-от почнуть „пустовати“... Хотів вже, не вважаючи на дощик, йти по селу, або що. Аж ось приніс Господь діда. Слово по слові я до діда:

— Розкажіть, діду, про своє життя.

— Ге, чоловіче, як я свій вік перекаланав? Що-ж!... Хіба вже взяти та розказати?... Що-ж, нехай: тільки знаєте що?... Мені то буде що говорити, да вам нічого буде слухати... А про те, воля ваша; аби слухали, а язик у мене не пристане; „нехай клепле доки тепле“.

Я взяв олівець і папір, а дід і каже:

— Еге, так се ви, бачу, й записувати вже лаштуєтесь! Що-ж тут вам записувати? Се не пісня й не казка; сього в ноту не заведете. Та про мене!... Пишіть собі... Може і в книжку да заведете? Сількись! Моє діло мірошницьке: носи на кіш, доки вітер не став, нехай мелеть ся... Гаразд!... А з чого-ж чоловіче, почнемо? Вже не з Адама, а з батька-матері... Добре!... Еге, от добре що про Адама згадав, а то відколи хочу розпитати ся, та все забуваю. До вас іду — все про Адама думаю; а прийду, то й з голови вилетить він. Память дірявіє... Не диво: вісімдесят і п'ять... Отже знов таки збочую, а мій Адам візьме таї пурхне. Ні вже, Адаме: тепер не вилетить! Нехай, чоловіче: моє життя трохи підожде; не втече й не перекасиє; спершу про Адама; він же таки трохи й старійше за мене; так його й на чергу. От що я про його питаю: він був першим чоловіком, що по людськи зміг говорити?...

— Віп... Але, діду, хіба до Адама були люди?

— Кажуть, що були та тільки без'язикі; говорити не змігли, тільки гегали. Першим таким, що зміг по людськи говорити був Адам. Був тут у нас чоловічок і така добряча книжечка у його була; а неї він було й вичитує мені: первий чоловік був Адам, а жінка його Ева; жили вони в раю, сиріч в прекрасному саду; нічого вони не робили; тільки їли, пили да роскошували... Якось ото я і питаю у того чоловічка: „Що-ж Адам і Ева їли? Хто їм варив? Хто їм дрова рубав да вони сокиру взяли?“ Той чоловічок і каже мені одвітує: „Про се каже в книжці не прописано... може воно само варило ся, на сонці пріло, — вони люди праведні були, а у Бога все готове... робити на їх нікому було“... Ну, се, кажу я й сам тямлю, що слуг їм нігде було взяти; бо справжніх людей на світі не було більше... а ті, що гегали — до роботи невідатні. Так! А сокиру, коли й треба було, дак хіба Богу довго її зробити?... Се не те, що наш коваль, а сказано: всемогущий творець. Він же ото й робив на Адама, доки вони не пригрішили... Скоро пригрішили, він їх геть з раю... Чи так?

— Так?

— Добре, значить той чоловічок, чи його книжка не збрехали. Ну що-ж воно тепер виходить!... Вигнав Бог Адама, звелів йому трудити ся; таї не можна було не трудити ся: і їсти треба і одєжинку, хоч абияку, да треба, хоч воно там і тепло, але голому соромно. Той чоловічок, далі читав, так і так, що Адаменки — сини його роботи були: Каїн за плугом ходив, а Авель за погонича був; істинно значить — в поті чола... отак як і наш брат... Виходить, що вони мужикovali, як і ми грішні, а може й за нас гірше; бо все самим треба було; наймита, цілий світ сходи, не знайдеш... Ну, виходить знов і те: пан з істиком не ходити ме, а паненя волів не поганяти ме... А вже-ж!... Значить: сам барин — сам хрестянин... Пречудесно!... Землі сила, податків нема, роскошуй, да хвали Бога!...

А з того з усього воно й виходить, що Адаменки — от мужики були. Отим то й сказано, що „мужиками сьвіт держить ся“. Добре!... А де-ж взяли ся пани? Хто був першим паном? Звідкіль розвели ся оті сіпаки, що про їх сказано: „Доки усе сіпаке кодро не посліпне, доти правди на сьвіті не буде“... От се то й мулить мені під язиком. От я й питаю у вас про се: хто був першим паном?

— Не скажу, діду; не відаю...

— Ова, а я був певен, що про се в книжках у ваших прописано... Гм, значить так воно й мулити ме мені до самої смерти... Не добре... А на тім сьвіті як? Урядників і становаких нема, кажуть?

— Нема, на що вони там?

— Так і я думаю... Податків же там нема... Ге, бідна моя голівонько, що не можна довідати ся, звідкіль узв'язав ся перший пан! Отак! От і думай... Надумаєть ся собі людина, таї тиць головою об одвірок... Нічого, значить, і не вдієш... А все-ж таки мені здаєть ся, що в сьвіті божому така голова, що се знає!... От би таку людину побачити!... Мабуть голова у неї ясна-ясна; наче сонце сяє...

[Далі буде].

Ол. Кониський.

ДЕСНА.

Прийшла весна, шумить Десна

Та хвилі розганяє:

„Пора, пора — вставай від сна!“

До діда промовляє.

Прокинувся дід — Дніпро старий,

Рече, гуде, клекоче;

Десна жартує, гомонить,

Радіє та регоче

І міцно горнить ся до уст

Дідусенька старого,

Щоб той їй синица відгадав,

Ведуть вони до чого?

„Я мучилась у тяжкій сні!“

Казати починає.

— „Та дай пробуркатись мені!“ —

Дніпро перебиває

І, гнівно свій надувши вус,

Тріпоче головою

Та, позічаючи від сну,

Несе й Десну з собою...

„Які там сні? Тепер кажи!“ —

Аж літом Дніпро питає,

Та в спеку спить, мовчить Десна,

Бо мовить не здолає.

Вітрець же з поля повіва

І ніби тихо каже:

Десна весною ожива, —

Весною сні розкаже!

М. Школиченко.

ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУССКОЙ.

НАПИСАВЪ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКИЙ.

ПЕРИОДЪ НОВЫЙ.

Литература наукова.

[11. Иванъ Рудченко].

[Дальше.]

Збираючи матеріялы до свого видання, Рудченко користував ся не тільки збірниками рукописними, але й друкованими. Рукописні збірники подали ему: П. Кульшъ, И. П. Новицкий, Ф. Штангайтъ, Д. Ильницький, Т. Шевченко, Д. Пильчикова, К. Кибальниць, А. Русова

С. Метлинський и Опанасъ Рудченко. Пѣснь ось-тыхъ збѣриковъ записано въ губерніяхъ Київській, Чернигівській, Полтавській, Харківській, Катеринославській, Херсонській и Таврицькій. Одинадцять чумацкихъ пѣсень записавъ самъ Ив. Рудченко въ рѣзнихъ мѣсяцяхъ, найпаче-жь въ губерніи Волинській.

Вѣдтакъ заявляє Рудченко, що въ него подѣ руками було бѣльшь 250 варіантовъ, та що зъ сихъ варіантовъ выдобувъ тѣлько 65—70 пѣсень. А вже-жь у друкованю варіантовъ Рудченко придержувавъ ся новою методою, котру приняи тогдѣ Чубиньскій, Антоновичъ и Драгомановъ. Ось-яка тота метода: Выдавецъ не друкувавъ то-ложныхъ вѣршѣвъ въ варіантахъ одною пѣснѣю, але выбиравъ такій текстъ пѣснѣю, що его вважавъ наибѣльшь полнымъ и поправнымъ. Вѣдтакъ поклавши той текстъ засновкомъ, Рудченко выписувавъ изъ варіантовъ тѣлько тѣ вѣршѣ, котрѣ не були схожі зъ тымъ прототипомъ, и вѣдтакъ вызначувавъ ихъ цифрами и буквами для порѣвнаня зъ текстомъ основнымъ. Такимъ способомъ скоротивъ вѣдъ выдане варіантовъ, але-жь подавъ спроможнѣсть тямущо му читачеву, рѣституювати даный варіантъ въ цѣлости. А вже-жь Пыпинъ не зовѣмъ похваляе такую методу выданя варіантовъ. Вѣдъ каже, що лучше було-бъ придержувати ся въ сѣи справѣ середньою дорогою, се-бѣ-то зазначувати окремо варіанты коротенькѣи, а замѣцъ довгого ряду циферъ та цитатѣвъ, друкувати цѣлкомъ тѣ варіанты, въ котрыхъ вѣдмѣна тексту досеть значна.¹⁾

Про систему своего выданя каже Рудченко, що вѣдъ не мѣгъ рѣшитисъ, дати кождо му вѣддѣлу пѣсень окремый заголовокъ, бо часто одна и та-сама пѣсня зъявляє очерты для характеристики рѣзныхъ ситуацій и фактѣвъ жита народно го. Тому-то выдавъ вѣдъ пѣснѣ въ ось-якомъ порядку: Навпередъ поклавъ вѣдъ пѣснѣ про приго-тованя чумаковъ, ити въ дорогу (пѣсня I—VI), далѣ йдуть пѣснѣ, зъображающѣ чумаковъ у дорозѣ (VII—X), вѣдтакъ пѣснѣ про те, якъ чумаки поть-гуляють (XI—XXIV), вѣдъ-жъ иду тѣ пѣснѣ, що въ нихъ спѣвають про недугу и смерть чумаковъ въ дорозѣ (XXV—XXVIII). Се — чисто чумацкѣи пѣснѣ, що зъображають побуть чумака въ дорозѣ. Але-жь чумаки нѣколи не творили ка-сты, котра-бъ рѣзко выдѣлилась изъ-посередъ громады. Они, пробуваючи дома, жили саме такъ, якъ и другѣи громадяне. Такъ отже Рудченко збравъ и такій пѣснѣ, въ котрыхъ малюють ся вѣдносины чумаковъ до семьѣ до-машно и на вѣдворѣтѣ (пѣсня XXXIX—LXV).²⁾ Вѣдъ кѣн-ци збѣрника надрукувавъ вѣдъ одну пѣсню изъ збѣрника Головацко го про чумака-коломыйца.

Опѣсля заявляє Рудченко, що групуючи пѣснѣ, вѣдъ выдѣливъ изъ-помѣжь варіантовъ пять пѣсень (LXVII—LXXI), котрѣ по складѣ и тонѣ мовы не можуть уважатисъ народными. Але-жь вѣдъ приймивъ ихъ у своѣи збѣр-никъ тому, що ихъ спѣвають не тѣлько на правѣмъ, але по-декуды и на лѣвѣмъ боцѣ Днѣпра. Тѣ пѣснѣ складалисъ по-найбѣльшь для забавы паньско и, а зъ паньскихъ дворѣвъ че-резъ козачковъ и офиціалиствѣвъ перейшли помѣжь нарѣдѣ.³⁾

¹⁾ „Исторія русской этнографіи“, т. III, стор. 373—374.

²⁾ Числомъ LXXVI. зазначивъ Рудченко чотыри вѣдрывкѣи чумац-кихъ пѣсень; вѣдтакъ надруковано ще шѣсть пѣсень чумацкихъ. Остан-ною (LXXII) є пѣсня про чумака-коломыйца.

³⁾ Рудченко каже, що такихъ пѣсень є чѣ-мало въ „Ужинку рѣ-дно го поля“ (Москва, 1857).

Послѣ чумацкихъ пѣсень Рудченко надрукувавъ по-кажчикъ пѣсень по мѣсци ихъ записокъ. Вѣдтакъ запри-мѣтивъ вѣдъ, що дехто мѣгъ бы попрѣкнути его за-для того, що вѣдъ уложивъ покажчикъ не по говорамъ и на-рѣчямъ, але по губерніямъ и повѣтамъ. Одначе Рудченко выправдує ся тымъ, що вѣдъ, стараючисъ зъединити рѣз-ныхъ, часто и недоладный правописи тексту пѣсень, не мѣгъ докладно вѣддати всякѣи вѣдтѣнки говорѣвъ, а то вже и для того, що збирачѣ украиньскихъ пѣсень не були фи-льольоги, а вважалисъ тѣлько этнографами, або компози-торами музыкальными. Тутъ заявляє вѣдъ, що чумацкѣи пѣснѣ были для него головнымъ жереломъ при писаню этнографично го огляду. Ось-ту статью надруковано пер-вѣстно въ „Вѣстнику Европы“ (1872, сентябрь и октябрь). Вѣдтакъ Рудченко поправивъ и розширивъ єѣ, по-за-якъ доповнивъ єѣ короткимъ нарисомъ исторіѣи чумацтва вѣдъ давныхъ часѣвъ ажъ до сего дня. Надруковано-жь ту статью у збѣрнику чумацкихъ пѣсень п. з. „Чумаки въ на-родныхъ пѣсняхъ“. (Этнографическѣи очеркъ; стор. 1—78).

Гарну сю этнографичну статью подѣливъ Рудченко на десять рубрикъ. Ось и они: 1. Зачатокъ чумацтва (стор. 1—9). — 2. Чумаки въ давнѣмъ и теперѣшнѣмъ часѣ (9—24). — 3. Чумаки дома (24—35). — 4. Домашнѣи пѣсля проводѣвъ (35—45). — 5. Чумаки въ дорозѣ (45—50). — 6. Напады на чумаковъ (50—58). — 7. Туга и гульня чумаковъ (58—67). — 8. Смерть чумака въ дорозѣ (67—72). — 9. Домашнѣи дожидають чумаковъ; они вертають ся домѣвъ (72—78).

Вѣдъ кѣнци збѣрника надруковано ще „Словарь“ тыхъ слѣвъ, що рѣдше уживають ся, зъ деякими прислѣвьями, що вѣдносять ся до побуту чумацко го (стор. 245—257). Вѣдтакъ въ додатку до збѣрника вызначують ся ще мѣ-льодѣи дванадцяти пѣсень чумацкихъ, що ихъ поклавъ на ноты Никола Лисенко.

Сей своѣи збѣрникъ присвятивъ Рудченко Михайлови П. Драгоманову и передъ самыми пѣснями поставивъ два епиграфы, першѣи — Николы Гоголя, а другѣи — Михайла Максимовича. Годящимъ епиграфомъ для збѣрника украиньскихъ народныхъ пѣсень суть найпаче слова Гого-левѣи: „Пѣсня для Малороссіи — все: и поэзія, и исторія и отцевская могила...“

12. Павло Чубиньскій.¹⁾

Павло Плятоновичъ Чубиньскій родивъ ся 15. сѣчня р. 1839. въ мѣстечку Боришполѣ, Переяславско го повѣту, Полтавско го губерніѣи, — походивъ изъ небогато го дворян-ско го семьѣи. Вѣдъ учивъ ся у другѣи Київско й гимназіи, вѣдтакъ въ университетѣ Петербургско мъ и кѣнчивъ тутъ курсъ въ 1861. р. кандидатомъ по правничо му факуль-тету.²⁾ Потому ставъ займатисъ учительствомъ у Киѣвѣ и тымъ часомъ працювавъ надъ своєю освѣтою, пригото-вляючи ся взяти катедру исторіѣи російскѣихъ законѣвъ. Одначе єму не довело ся выконати своихъ замѣрѣвъ. Мѣжь-

¹⁾ Важнѣиша литература: а) „Павло Чубиньскій“. До-пись изъ Киѣва. („Дѣло“. У Львовѣ, 1884; число 10., фелетонъ). — б) „Павелъ Плятоновичъ Чубиньскій“. Некрологъ — А. Ф. Кистяковско го. („Киѣвская Старина“, томъ VIII. 1884; стор. 343—349). — в) Статья А. Н. Пыпина про Чубиньско го въ „Исторіи русской этнографіи“, т. III., стор. 347—356.

²⁾ Чубиньскій написавъ кандидатску диссертацию п. з. „Очеркъ народныхъ юридическихъ обычаевъ и понатій по гражданско му праву въ Малороссіи“.

тым працював вонь у недільных школахъ въ хосенъ народной освѣты¹⁾ и самъ розвивъ такую школу въ своему рѣдному Боршполѣ.²⁾ Та отъ, небавомъ зъявились гасителѣ свѣтла: Чубиньского вкрыло хмарище ворогѣвъ, и добились они до того, що Чубиньскій въ осени р. 1862. мусѣвъ переѣхати до Пинеги, маленького повѣтового мѣста въ Архангельщинѣ. Въ початку р. 1863. вонъ принявъ службу въ архангельскомъ краю: нимъ правивъ на той частъ чоловѣкъ гуманный, що не мѣгъ не запримѣтити освѣты и талановитости Чубиньского и черезъ рѣкъ дозволивъ ему, оселитись въ Архангельску. Чубиньскій займавъ тутъ рѣзній уряды, а то слѣдователя, секретаря въ архангельскомъ статистичномъ комитетѣ, редактора губернскихъ вѣдомостей, молодшого а потому старшого чиновника „особыхъ порученій“ при губернаторѣ и т. и. Вѣдтакъ въ Архангельску живъ вонъ до самого вызволения свого изъ засланы, — до 13. (25) сѣчня р. 1869.

Молода сила и жывѣсть не дали ему сидѣти згорнувши руки на засланы въ далекой Пѣвночи: за сѣмь лѣтъ вонъ зробивъ для Архангельщины дуже багато.³⁾ Ёго литературнй працѣ про ярмарки въ Архангельщинѣ, про смертнѣсть за десять лѣтъ, ёго описане Печерского краю, а найпаче ёго праця про урожаѣ и торгъ хлѣбомъ у сѣмохъ пѣвнѣчныхъ губерніяхъ Россіи принесли велику корысть и показали головнѣйшій потреби краю.

Перебравшись зимою р. 1869. въ Петербургъ, Чубиньскій працювавъ въ редакціи „С.-Петербургскихъ Вѣдомостей“. Въ мартѣ р. 1869. выбрано ёго дѣйственнымъ членомъ географичного товариства, и въ маю т. р. выслано експедицію въ „югозападный край“ для этнографичныхъ и статистичныхъ дослѣдѣвъ. Провѣдникомъ експедиціи ставъ Чубиньскій. Про неѣ пише Пыпинъ ось-такъ: „Експедиція Чубиньского — се одно зъ найважнѣйшихъ змаганъ, якій зъявили ся на поли этнографіи. Зъ тымъ змаганемъ можна-бѣ порѣвнати хибѣ тѣлько знамениту працю Оскара Кольберга („Рокисіе“),⁴⁾ — изъ-помѣжь россійскихъ этнографѣвъ подѣбну енергію показавъ може тѣлько Гильфердингъ въ дослѣдахъ Олонецкого краю...⁵⁾ За-для короткого часу, въ котрому Чубиньскій довершивъ свои працѣ, результаты ен зъявляють ся справдѣ величезными. По плану географичного товариства тѣ дослѣды мѣли обѣимити три пѣвденно-заходній губерніи: Киѣвску, Волыньску и Подѣльску, але-жь Чубиньскій розширивъ свои дослѣды такожь на иншій край, де живутъ Украинцѣ, се-бѣ-то на частини губерніи Миньской, Гродненской, Люблинской, Сѣдлецкой и на землю Бессарабску. Въ протягу двохъ рокѣвъ 1869. и 1870. вонъ кѣлька разѣвъ ѣздивъ по пѣвденно-заходному краю, пра-

цювавъ багато самъ при помочи молодыхъ людей, укладавъ програмы, розсылавъ ихъ поодинокимъ особамъ та институтамъ, спонукувавъ другихъ до работы, и вѣдтакъ у двохъ рокахъ зѣбравъ вонъ стѣлько матеріалѣвъ, скѣлько не здумѣли-бѣ придбати цѣлї науковї товариства за багато лѣтъ“.¹⁾

Результаты дослѣдѣвъ Чубиньского почало приймати географичне товариство въ половинѣ р. 1870. Вѣдтакъ окрема коммисія при помочи спеціалистѣвъ розсмотрювала надѣсланы матеріалы и высказувалась про нихъ зъ великою похвалою. Въ кѣнци р. 1871. порѣшено приступити до выданы тыхъ матеріалѣвъ п. з. „Труды этнографическо-статистической экспедиции въ западно-русскій край, снаряженной императорскимъ русскимъ географическимъ обществомъ“. (Югозападный отдѣлъ: матеріалы и изслѣдованія собранныя д. членомъ П. П. Чубинскимъ). Вѣдъ р. 1872. до 1878. выдано сѣмь томѣвъ вельми цѣнныхъ матеріалѣвъ для пѣзнаня „югозападного краю“.

Мѣжь-тымъ подѣкошене здорове Чубиньского вымѣгало, щобъ вонъ освѣтъ ся на Полудни. Другї-жь причины вказували ему, що вонъ мусить оселити ся въ Киѣвъ. Пѣсля смерти батька Чубиньского лишило ся майно, на котрому була сила довгѣвъ. А вже-жь освѣвшись у Киѣвъ вонъ не покидавъ працювати для краю. Въ 1873. р. за-сновано въ Киѣвъ „юго-западный“ вѣддѣлъ географичного товариства. На першому засѣданю сего товариства (13. лютого) Чубиньскій у своѣй промовѣ натякнувъ на статистично-этнографичну експедицію центрального географичного товариства въ юго-западный край. Хоча-жь въ остѣй експедиціи зѣбрано багато этнографичныхъ матеріалѣвъ, то все-жь, по думцѣ Чубиньского, та зѣборка була лишь малою частиною того, чимъ богатый е побуть народный. „Тѣлько постѣйна институція (мовивъ Чубиньскій) при енеричной дѣяльности членѣвъ може поволи вычерпати и обробити массу творѣвъ народного побуту. Сему-то вѣддѣлови отвѣряе ся широке поле дѣяльности. Ёму треба буде вывчити три этнографичнї типы, украиньскій, польскій и жидѣвскій, и пѣзнати экономичный розвѣдї та значѣне каждого зъ нихъ трѣохъ элементѣвъ. А вже-жь, нѣгде правды дѣти, тѣе вывчене муситъ бути объективне, — тенденціи-бѣсть не годить ся зъ повагою и завданемъ сего вѣддѣлу... Мы будемо подавати матеріалы про зъявища житавѣ, не руководячи ся нѣ симпатіями, нѣ антипатіями, — намъ треба конечно позбути ся всякого роздратованя, котре впрѣчѣмъ зъявляе ся тамъ, де исторією вытворивъ ся ненормальный побуть. Мы будемо выучувати тѣ ненормальности, — тѣ патологичнї проявы суспѣльного жита, — а выучувати такъ, якъ патологїи студіюють подѣбнї зъявища въ людскѣмъ организмѣ“.²⁾

И отъ, въ Киѣвскомъ вѣддѣлѣ центрального географичного товариства вже въ самыхъ починахъ ёго розвою оказалась дуже оживлена дѣяльнѣсть. Уже въ половинѣ р. 1873. зложено тутъ окрему коммисію подѣ проводомъ Чубиньского за-для „переписи“ города Киѣва, и трѣх-перегода полагоджено сю роботу якъ-найлучше. Крѣмъ Чубиньского въ хосенъ вѣддѣлу працювавъ багато А. Русовъ, котрый лѣтомъ р. 1873. выѣхавъ за границу и пѣзнавъ ся зъ дѣяльнѣстью науковыхъ товариствъ славянъ-

¹⁾ Про недѣлнї школы гляди „Исторію литературы руской“ въ „Зорѣ“, 1887; стор. 85—86.

²⁾ Того часу Чубиньскій скомпонувавъ народный гимнъ „Ще не вѣрла Украина!“

³⁾ Про тѣ свои науковї змаганя въ далекой Пѣвночи писавъ Чубиньскій ось-що: „Сѣмь лѣтъ я трудился на сѣверѣ для русской науки и правительства. Не стану перечислять моихъ трудовъ, но они показали, насколько я интересовался населеніемъ великорусскаго и финскаго племенъ. Помимо этнографіи, я коснулся всѣхъ отраслей экономического быта народа и мои замѣтки по этимъ вопросамъ послужили предметомъ многихъ представлений гг. губернаторовъ“... („Кіевская Старина“, т. VIII; стор. 349).

⁴⁾ „Рокисіе“. Obraz etnograficzny. Kraków. 1882—1883. Том I—III.

⁵⁾ „Онежскія быяны, записанныя А. Ф. Гильфердингомъ, лѣтомъ 1871. года. Съ двумя портретами онежскихъ расколовъ и напѣвами быянь“. С.-Пб., 1873.

¹⁾ А. Н. Пыпинъ, „Исторія русской этнографіи“, томъ III, стор. 349—350.

²⁾ ibid., стор. 358.

скихъ. Вернувши ся на Украину, Русовъ высказавъ потребу, вступити въ близшій відносини до литературныхъ товариствъ у Галичинѣ й на Буковинѣ, по-за-якъ въ виданяхъ сихъ товариствъ находить ся багато вѣдомостей этнографично-статистичныхъ, дуже важныхъ для праць самого вѣддѣлу. Уже тогдѣ подавъ Русовъ своимъ товаришамъ плянь, засновати въ Киѣвѣ музей этнографичный, вказавши на прикладъ бѣдныхъ Словаковъ, котры для музея збудували великій дѣмъ у С. Мартинѣ.¹⁾

Въ 1873. и 1874. р. вѣддѣлъ географичного товариства въ Киѣвѣ выдавъ два томы „Записокъ“, въ котрыхъ находятъ ся мѣжь иншими ось-якій статѣй: 1. *О промышленности югозападнаго края въ прошломъ столѣтїи* (статья В. Антоновича). — 2. *О селѣ Сокиринцяхъ* (статья П. Чубиньского). — 3. *Характеристика музыкальных особенностей малорусскихъ думъ и пѣсенъ, исполняемыхъ кобзаремъ Остапомъ Вересемъ* (статья Н. Лисенка). — 4. *Отголосокъ рыцарской поэзіи въ русскихъ народныхъ пѣсняхъ* (статья М. Драгоманова). — 5. *Религиозный культъ южнорусскаго народа въ его пословицахъ* (статья П. Иващенко)... Мѣжь этнографичными матеріялами помѣщено въ „Запискахъ“: 1. Думы й пѣснѣ кобзаря Остапа Вересая. — 2. Збѣрникъ пѣсенъ буковиньского народу.²⁾ Окремо выдано „Малорусскія народныя преданія и рассказы“ у збѣрцѣ Михайла Драгоманова (Киѣвъ, 1876).

Про тѣ змаганя й дальшу долю Киѣвского вѣддѣлу пише Пыпинъ ось-що: „Въ тѣмъ часѣ южнорусска суспѣльнѣсть вызначувала ся въ загалѣ живымъ рухомъ духовымъ, котрый выразивъ ся великою участію въ трудахъ Киѣвского вѣддѣлу географичного товариства. Великій интересъ збудили работы археологичного звѣзду, щѣ збравъ ся въ Киѣвѣ р. 1874., бо ось-тутъ оягъ проявила ся мѣжь иншимъ богата старовина южнорусскаго краю. Але той запалъ суспѣльности въ интересѣ науки бувъ нетривкій. Въ 1876. р. за-для якихъ-ось причинъ, котрыхъ доси не пояснено въ російскѣй печати,³⁾ юго-западный вѣддѣлъ географичного товариства закрыто на якийсь часъ („временно“). Тогдѣ-то стиснено друковане книжокъ въ „малорускѣмъ языкѣ“, заборонено выставлене украинскихъ драматичныхъ творѣвъ на сценѣ та продукціи украинскихъ пѣсенъ народныхъ въ публичныхъ концертахъ.⁴⁾ Въ тѣмъ-то часѣ й пѣзнѣйше багато дѣячѣвъ на поли украинской литературы й этнографіи, а мѣжь иншими такожь чи-мало членѣвъ самого юго-западнаго вѣддѣлу, були приневоленѣ покинути Киѣвъ. — Около того часу почали вѣдновлюватись давнїи напасти на украинфильство, въ котрыхъ закидувано ему сепаратизмъ, — и тѣ-то напасти — въ котрыхъ було дуже мало лицарства, по-за-якъ самымъ нападникамъ було звѣстно, щѣ противникъ не мавъ спроможности боронити ся — досягали своего печального успѣху“.⁵⁾

Такъ отже Чубиньскій не по своѣй воли перебравъ ся въ Петербургъ. Тутъ на початку р. 1877. вступивъ

¹⁾ *ibid.*, стор. 359.

²⁾ „Сборникъ пѣсенъ буковинскаго народа. Составилъ А. Лоначевскій“. („Изъ матеріяла, доставленнаго Гр. Ив. Купчанкомъ въ юго-западный отдѣлъ императорскаго русскаго географическаго общества“). Киѣвъ, 1875.

³⁾ Редакція „Кіевлянина“ (1874., ч. 118) та й звѣстный Юзефовичъ стали членамъ того вѣддѣлу докоряти украинскимъ сепаратизмомъ.

⁴⁾ Порѣвн. „Исторію литер. ружкоп“ въ „Зорѣ“, 1887; стор. 135.

⁵⁾ А. Н. Пыпинъ, „Исторія русской этнографіи“, т. III., стор. 361.

въ службу въ министерствѣ коммуникаціи („путей сообщенія“). Ему поручено було дѣло заснованя й организаціи шкѣлъ при желѣзныхъ дорогахъ. Але-жь невгодины житя пѣдѣрвали здорѣе Чубиньского: его поразивъ ударъ, и въ цвѣтнїи р. 1879. вышовъ вѣнъ у вѣдставку. Коли ему трохи полекшало, вѣнъ вернувъ ся на Украину, и зъ-першу живѣ у своему хуторѣ, а потѣмъ у Киѣвѣ. Въ 1880. р. вѣнъ оягъ тяжело зянедужавъ и вѣд-такъ уже не встававъ изъ постелѣ. Умеръ 14. сѣчня р. 1884.

Анонимъ-біографъ Чубиньского пише зъ Киѣва про него ось-що: „Смѣло можна сказати, щѣ, коли бы лиха доля не скрутнула ще въ молодыхъ лѣтахъ Чубиньского, зъ него бы вышовъ ученый европейскій, бо природа щедро рукою надѣлила его й розумомъ и жвавѣстью й иншимъ добромъ, потрібнымъ чесному ученому“.¹⁾

Покѣйникъ вызначувавъ ся не-абы-якимъ талантомъ, великою енергією и хистью до невсыпущої праці. У него бувъ прекрасный даръ слова, а иногдѣ проявлявъ вѣнъ справжню краснорѣчивѣсть. А й характеръ бувъ у него живый, прямой. Не безъ украиньского гумору, вѣнъ бувъ сердечный добряга, а хоча въ мовѣ бувъ иногдѣ рѣзкій, то все-жь не злюбивъ вѣнъ сарказму. Въ суспѣльныхъ дѣлахъ бувъ се чоловікъ практичный, але въ приватныхъ справахъ ему не вело ся гараздъ. Зъ натуры бувъ вѣнъ безкорыстный, и вѣд-такъ изъ експедиціи въ юго-западный край вѣнъ не тѣлько не мавъ нѣякого матеріяльного хѣсна, але й стративъ дещо изъ своего майна.²⁾

Хоча-жь Чубиньскій за свои либеральнїи думки опинивъ ся на засланю въ Архангельщинѣ, то Михайло Драгомановъ у своихъ „Австро-руськихъ своминахъ“ не проявлявъ великой симпатіи сему патріоту. Се бо попрѣкнувъ вѣнъ Чубиньского за тее, щѣ вѣнъ въ 1862. р. разомъ зъ двайцати Украинцями пѣдписавъ „Отзывъ“, выступаючи противъ тенденціи революціонной товариства „Молодая Россія“, и щѣ р. 1873. у своему „Календарѣ юго-западнаго края“ помѣстивъ статью звѣстнаго Юзефовича, щѣ денунціювавъ Костомарова. Опроче Драгомановъ закинувъ Чубиньскому такожь тее, щѣ вѣнъ въ своѣй капиталной праці „Труды этнографично-статистичной експедиціи“ провѣвъ, де тѣлько можна було, російско-государственну идею гостро й зъ великою нетерпимостью проти не-великорусскихъ элементѣвъ (наибѣльшь польского).³⁾

* * *

Въ шѣстьдесятихъ рокахъ Чубиньскій писавъ деякіи вѣршѣ, назвавши себе Павлусемъ. Уже р. 1861. въ Петербургѣй „Основѣ“ надруковано лиричный его стихотвѣръ „Минуло ся!“ (юль, стор. 57),⁴⁾ а въ р. 1871. выдавъ

¹⁾ „Дѣло“, 1884; число 10.

²⁾ Порѣвн. „Кіевскую Старину“, т. VIII, 1884; стор. 348—349.

³⁾ „Австро-руськіи спомини“. Частина третя й четверта. (Литературно-наукова бібліотека; кн. 7. 8. 9. Львѣв, 1890., въ „Приозвѣ“ п. з. „Павло Чубиньскій і украйнофильскїи програми в 1862—1873 рр.“, стор. 301—327).

⁴⁾ Въ шѣстьдесятихъ рокахъ Чубиньскій написавъ деякіи статьи экономично-статистичнїи и звѣстки про справы побутовїи; — ихъ надруковано въ Петербургѣй „Основѣ“. Ось и заголовки тыхъ статей: 1. „Поговщина“ („Основа“, 1861; августъ, стор. 102³⁾). — 2. „Изъ Борисполя“ (*ibid.*, октябрь, стор. 128—136³⁾). — 3. „Изъ с. Твердохлѣбовъ Кременчугскаго уѣзда“ (*ibid.*, 1862; январь, стор. 62—66⁴⁾). — 4. „Два слова о сельскомъ училищѣ вообще и объ училищѣ для сельскихъ учителей“ (*ibid.*, апрѣль; стор. 54—61³⁾). — 5. „Исторія Бориспольской школы“

внїз у Київї збрнничокъ своихъ поезій п. з. „Сопїлка Павлуся“ (вел. 8°, 50 сторнїв). У своему заспївї каже авторъ, що любо слухати, якъ на кобзї славний кобзарь грає. Вже-жъ бо внїз спїває намъ поважно й добру навчає, — спїває про теє, що дїялось и що не вернется, — спїває людямъ про свѣтъ божій и про его дива, — сѣ святе слово, правду, — то й колись будуть живна; — спїває жалбно про людськеє лихо й горе, — а часами внїз зажаргує, людей звеселяє. Та отъ, умеръ кобзарь, — мовчить кобза, — жеде, поки найдеться той дотепний, що за єѣ безъ жаху вѣзьметься. Поки-жъ кобзы й бандуры затихли, не грають, поетъ спїває людямъ добрымъ подѣ сопїлку. Та не голосно грає сопїлочка, бо спївака абыякій талану не має. А вже-жъ замовкне внїз, якъ почувє, що краще спївають, и зрадѣє, що другїи людей розважають.

У стиху „Що дїялось на Украинї“ поетъ згадує давнє лихолїтє, коли-то нашї предки мовь на пожаринї жили. „Довело ся потерпїти Руси стародавнїй вѣдъ Козарѣвъ, Печенѣгѣвъ, Половцѣвъ, Татарѣвъ, — потѣмъ Ляхи-добродѣвъ руйнували мѣста, села“. Вѣдтакъ на правѣмъ боцѣ (Днѣпра) польска шляхта панувала, а на лѣвѣмъ своя шляхта на горе настала... Ажъ ось „наставъ царь Олександръ: крепатво минулось, — Украина, мовь та пташка, вѣльно стрепенулась. На своїй вже нивѣ люде весело працюють, вѣ боже свято помолять ся, спївають, танцюють“ (стор. 4—13)... Коли-жъ поетъ у сему стиху не спѣмнувъ нѣ словомъ про тї невзгодины, якихъ Украина зазнавала подѣ управою Москвы, то вѣ двохъ иншихъ вѣршахъ вѣдваживъ ся внїз згадати про свою неволю на засланю. [Дальше буде].

Народнї музичнї струменти на Украинї.

◆ [Далї.] ◆

5. Про Кармелюка.

Tempo di Mazurka.

Спїв

По ро-ди ла мене мати, не да ла мнї

Гор-бан

cresc.

ща-стя до-лї, ме не ма ти по ро-ди ла

poco cresc.

(ibid., стор. 97—100^а). — 6. „По поводу лѣсохозяйства и лѣсокрадства“ (ibid., июнь; стор. 68—70^а). — 7. „Ярмарокъ въ Борисполѣ“ (ibid., июль; стор. 89—92^а). — Вѣс тї ствѣвъ Чубинскїй написавъ по-россійски.

espress

1-ma *2 da*

і в не во лю за су-ди-ла; за су-ди-ла.

6. Була Польца.

[Панцизьяна].

And. nte.

Спїв

Бу ла Польца, бу ла Польца, та ста-

Гор-бан

ла Ро-си-я; не за-сту-пить син за батька,

а бать-ко за си-на.

5. Поворот з неволї.

Встань, козаче, лицем вдар, не журись: дїло йде в лад,
 Бо вже Милостивий Цар вертає пана назад.
 Не плач, дївчя молоде, і влє людям не желай!
 Злє минає, добро йде: вергаєть ся до нас рай.
 Що перш було — засопїло, тепер дивити ся мило:
 Всї веселї, всякий рад, що радїсть йде назад.
 О княгиню, рїдна мати! Не плач, бо йде твїй син,
 Будеш його цїлувати, — він для тебе єсть один!
 Наш князь-отець добре знає, що журитись минує час,
 Він вже Романа встрїчає, з ним приїде аж до нас.
 А ми вашї вїрнї дїти, будем до него летїти,
 Цїлувати руки й ноги, заведем до вас в пороги.
 Потїм всї крикнемо разом пред Матїр-свѣтим-образом:
 „Мати свѣята, дай їм жити, а ми Тя будем хвалити“.

Где-ж ти валиш, мїй теорбан!
 Минує час одпочивати!
 Знай і ти, що єсть наш пан, —
 Треба йому ще й зарати,
 А, загравши, заспївати
 І щїру правду сказати,
 Бо без тебе, милїй княже,
 Дуже до нас бїда вяже:
 Отець мати з тяжкої скуки
 І потути серця муки

Хотїй о нас памятають,
 Лиш нашой бїди не знають.
 Тепер ми всї в Твоїй власти,
 К ногам Твоїм припадам,
 Що не даси нам пропасти, —
 Ми всї о тїм добре знаєм!
 A więc wtedy, Mosciu Książę,
 Gdy lat chwila nie jednaka,
 Nowe struny Bard nawiąże,
 By zaśpiewać Krakowiaka.

Всходить сонце в тихій ранці,
Розсміяв ся новий світ,
Раньше твого серця бранці
Живчать тобі мною літ!
Zaspiewajme wszyscy razem:
Nasze księstwo spot obrazem

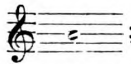
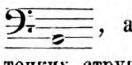
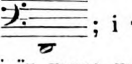
Kiedy u nich rozkosz taka, —
Utniem sobie ot tropaka!
Шпарко літа утікають,
Веруть серце на кірмаш,
Щастя всім тчуть, ще кохають,
О, Романе батьку наш!

6. Мадригал.

На цю святю, мій теорбане, нові струни навязу,
Буду грати що сил стане, а що в серці — то скажу.
Як сьвіжа вода з криниці, так нам пара всім мила:
Орел присів при Орлиці, щоби слава з їх росла.
Ти, Леоніе,¹⁾ дух гетьманський, свій Гедимінсі приглянись:
Гарна пані, цьвіт литовський: милуй, цяцькай та й дивись!
А ти, пісню моя щира, розійди ся на весь світ,
Загуди, як дзвін для мира: „Най вам Бог благословить!“

Ліра.

Хто бував на Україні, тому напевно довелось здибати лірника, або чути про його. На розпутті, при дорозі, на стемку, біля хреста, лунає жалібний голос його ліри, що плаче „об безсмертному часу“ та о людських гріхах. А то серед базару несеть ся його сумна-сумна пісня про сирітську не-

віатури. Звичайний тон її *la* ; із двох других струн одна тенор зветь ся, настроюеть ся в октаву до середньої , а друга байорок [часто скручений із кількох тонких струн], вистроєна в субдомінанту, це-б то ге: ; і тенор і байорок покоять ся на кобилках рухомих, і їх легко присунути й відсунути до колеса-смичка, а тим або добувати з їх звук, або ні.

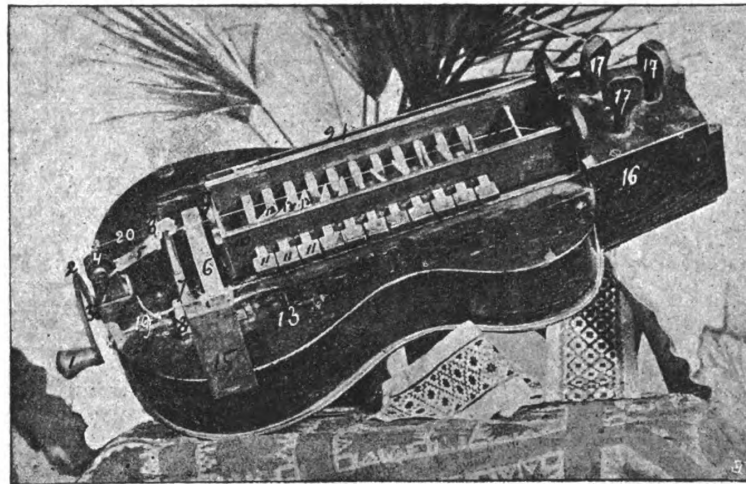
Замість смичка в лірі вставляєне колесо деревляне, гладенько обчищане на периферії. Приставляєне перпендикулярно до струн, воно крутить ся за корбу, зачіпає струни і дає згук, яко безупинний смичок.

Ліра водить ся не тільки у Українців, її мають те-ж Волохи — царі смичкових струментів; тільки волоська ліра трохи різнить ся фасоном своїм, а принцип той самий. Коробка з клявіатурою в волоській лірі приладнана там, де в гітарі звичайно гриф, а в українській лірі поверх резонуючого ящика.

Процедура настроювання ліри сама по собі цікава і скла-

Поодинокі ча-

1. Трбніак.
2. Корба.
3. Валок [вісь іде в середину ліри; на її крутиться ся колесо-смичок].
4. Дзяди.
5. Байор [півгриф].
6. Колесо.
7. Підставка — кобилка до мелодії.
8. Дві підставки: до тенора і байорка.
9. Брумар.

стини „Ліри“:

10. Клявіатура.
11. Клявіші.
12. Нити [півклявіші].
13. Дека.
14. Кибіт.
15. Ндлубок.
16. Шия.
17. Кілки.
18. Мелодія [струна].
19. Тенор [струна].
20. Байорок [струна].
21. Хвартух.

№ 4¹⁾. Ліра.

долю!... А то в хаті господаря брениць вона перш хвалебним кантом сьв. Варварі [або другому якому Святотому] і тоді жартовливою байкою про біду, або сердешну Тешу...

Сам лірник завжди слінець. Науку свою проходить у свого благочинного,²⁾ котрому він платить, віддаючи часами зарібок своїх кількох років. Гірка — та наука сліпця, а ще гірша розплата за неї!... Лірник тип дуже живучий. Коли героїчні бандуристи та горді торбаністи вмирають, несучи з собою в могилу й секрет своїх чудових мелодій, лірник живе-живе й буде жити. Його сила й живучість в тому глибокому ліризмові, котрий так відповідає думному духови Українця.

Ліра — струмент струнно-клявішно-смичковий. В її знаходиться звичайно три струни [часом, але то була дуже рідко, трапляеть ся й чотири струни]; закріплені вони з одного боку на гл'хо, а другий кінець на верганий на кілок, за котрий і можна підтягати-настроювати її. Всі струни на лірі кишкові простягли ся паралельно одна одній, але не в одній плоскості. Середня, що зветь ся „мелодія“ [на її вигравають голос — тешу] натягнена вище тих двох струн, поверх кля-

дасть ся з двох моментів: настроювання струн [мелодії, тенора і байорка] і підстрій мелодії або клявіатури. Звичайно перше строїть ся *la* — струна мелодії, а дві бокові струни відсовують ся, щоб не шкодили чистоті і ясності згука. Коли *la* підтягнено до належної високости, [котра часто як раз рівняеть ся *la* (A) по діязоні], присовують тенора і підстроюють його в октаву, а тоді вже до цієї грубої октави достроюють байорка, субдомінанту. Часами треба ізолювати й мелодію, для того її троха піднімають і підкладають півклявіші під неї.

Другий момент — підстрій клявіатури тичеть ся уже до самої мелодії. Клявіші лежать в гніздах коробки так, що їх можна присовувати до струни, — відпадають вони самі через свою самовагу. Поверх клявішів в гніздах вставляли півклявіші так, що їх можна навертїти в право і у ліво в горизонтальній плоскості до кілкового або смичкового кіпця струни. Оттакі півклявіші, котрих буває від 9 до 14 штук, притискають струни і скорочують її, через що міняеть ся високість згука. Поставлені і закріплені в своїй позиції ті півклявіші, видобувають з мелодії відому, становчо затверджену скалю, до аналізу, якої я перейду.

[Далі буде]

Воєн.

¹⁾ Жених.

²⁾ Так зветь лірники своїх старших товаришів, котрі стають їх начальниками, судами і карателями.

Нарис сучасного вчення про бактерії.

[Конець.]

Усім відоме щепинне коров'ячої віспи після Ђннера, що через його ся хороба зовсім стратила характер страшного помірку, хоч ще й до Ђннера щепили віспу, але натуральну, що звичайно було майже так само небезпечно. Отсей принцип взято для забезпечення від заразливих хороб і розвиняно Пастером, що виторвав засадні способи такого забезпечення, — а власне оден спосіб є в прищепці бактерійної їді, другий в прищепці ослаблених культур тих бактерій, що проти них бажало-б ся забезпечити організм. І справді першим способом можна забезпечити курий від cholera des poules, кріликів від зараження *B. ricouaneus*, нише звїря від телїя і від зараження вібрионом Мечнікова.

Більше значіння має щепинне ослаблених культур, а його десяти можна кількома способами: високою температурою, прибавленням до тривної матерї, що на нїй ростуть бактерїї усяких хемічних з'єднань, які затримують розвиток і т. д. Бактерїї, що виростають при сих умовах, сграчують свої наточенї властивости, роблять ся менш ядні і, коли їх увести в організм, то справжньої хороби вони не викличуть, а нададуть йому сили змагати ся, коли звичайні бактерїї заразять його. Значіння сього способу найліпше виявило ся в боротьбі по способу Пастера з телїєм; так з сеї хороби здохло перш 10% баранів, а після прищепки за 1882 на 243 тисячі пропало тільки 2640 теж 1.08%. Потім Пастер перейшов і до лічення сим способом людїї і навчив вилічувати від сказу, висушуючи мозок крілика, а потім уводячи людїнін витяжку з такого мозку; наслідком сього стало ся, що перш умирало з сказу 16%, а тепер 1%. Потім Рісато і Беріні опублікували, що вони знайшли спосіб лічити *tes ames* і дифтерію, прищепляючи сироватку крови звїря, що не здатне слабнути на сі хороби, а Тїддонї підтримав се заявленяне багато. Сюди-ж належить спосіб лічення сухот після Коха, хоч він і не удав ся, але принцип його був справедливий. Вагалї тепер у сьому напрямку багато працюють над усякими хоробами, між иншим над холерою. На приклад самими останніми часами Савченком і Заболотним у Кїїві опублікований спосіб прищепки ослаблених культур холерних бакціїїв, що ним вони цілком забезпечили себе від заслаблення, а до того кров їх прищеплена другим людям в дуже незначній кількості стала здатною не допускати до заслаблення. Вкінці треба сказати, що тільки способи прищепки ослаблених культур або бактерійної їді дадуть позитивні наслідки у ліченню інфекційних хороб і навіть цілковитому забезпеченню від заслаблення, тоді як на ліченне лікарствами зовсім не можна покладати надїї.

Далї треба вказати на методи дослїду, що через них бактерїологія досягла таких наслідків. На першому планї стоїть тут поліпшеняе мікроскопа, як його побільшуючої сили, як досягнення більшої ясности малюнку, що з'являеть ся під мікроскопом. Щоб досягнути останньої мети, було зроблено об'єктиви або хромати, що вони суть цілою системою лїна, у яких майже зовсім знищено сферичну і хроматичну аберацию. Опріч того важне значіння має адатність лїни давати такий малюнок, що у йому легко можна розібрити ся [Reproductionvermögen], що досягають ся через гомогенну іммерсію; теж кладеть ся між мікроскопічним препаратом а об'єктивом крапля кедрового масла, що його показчик переламана близько стоїть до того-ж показчика скла, через що можна добре освітлити поле зрочу, позаяк нема страти сьвіту, що умовляла ся оптичною ріжницею скла і повітря. Далї же треба визнати за дуже значне поліпшеняе конденсора Аббе, що він є дужим апаратом до освітлення, при уживаню якого малюнку тканини, що дослїджують ся, не видно і навпаки дуже рельефно виступають кулі [nuclei] кліточок і бактерїї.

Щоб дослїджувати бактерїї, береть ся крапка тічі, що в нїї є бактерїї, кладеть ся між двох табличок з скла, і вставляеть ся під мікроскопом. Щоб дослїдити рух бактерїї, уживають ся одна табличка з ямкою по серединї, кладучи у неї крапку тічі з бактерїями; їх можна бачити при нормальних умовах. Але бактерїї дуже малї і їх трудно розглядїти; через те уживають усяких фарб, переважно анїлінових, що

від них бактерїї виразно видїляють ся на полі зрочу, хоч фарбуванням бактерїї убивають ся і тоді нам не можна бачити їх життєвих властивостей. Але, коли-б дослїджувати бактерїї ми мали змогу тільки самим мікроскопом, то вже через одну схожість форми окремих гатунків, ми їх не спромили ся-б добре відрізнати і наслідки дослїду були занадто невзначні. А як вже ми казали вище, бактерїологія досягла надзвичайних наслідків і се трапило ся, коли на підмогу мікроскопічному дослїду з'явила ся метода культур. Щоб культивувати бактерїї, ми повинні зробити їм тривні матерїї, що ними вони мали-б змогу годувати ся. Для сього варять буліон з рубленого мяса і сїють на йому бактерїї. Сей спосіб буває дуже користним, особливо коли ми дослїджуємо бактерїї на склі з ямкою, бо тут безпосередно можна бачити, як розвивають ся бактерїї, позаяк буліон зовсім є прозорим; але одною з мет бактерїології є відрізнати окремі гатунки бактерїї, щоб дослїдити їх властивости нарізно, а се дуже трудно при уживаню рідких тривних матерїї. Через те то прийшло ся шукати твердих субстратів до культивуваня. Коли шматочки вареної картоплї лишити ся на деякий час так стояти, щоб вона не висхала, то поверхня її вкривають ся ріжного кольору і форми крапками. Коли їх роздивляти ся під мікроскопом, то можна побачити, що се єсть кольонїї мікроорганїзмів, що осїли ся на картоплї з повітря і потім розплодили ся. Але мало того: кожен гатунок дїстаєт ся нарізно, бо кожен мікроб, що осїв, дає початок кольонїї того самого гатунку, що до його і він належить. Коли-ж так само поставити склянку з рідким буліоном, то і на його бактерїї осадуть, але за короткий час окремі гатунки так перемішають ся, що нічого не можна буде й розібрати. Далї можна, уживаючи варену картоплю, як тривну матерїю, дістати на нїї чистї культури не тільки з повітря, але з кожної тічі, що в нїї змішано скільки гатунків, переносячи з одної картопелини на другу, як можна меншу кількість зараженої бактерїями матерїї, так що по четвертїм або пятїм перенесеню кожне індївїдум сїдїти ме окремо, і дасть початок кольонїї власного гатунку. Але й на сьому поступ не синив ся. Кох надумав ся повертати прозорї рідкі тривні матерїї у прозорї-ж тверді, а власне прибавляючи до мясного буліону желатину, що доводї швидко, коли її розтопити, холоде і, охоловши, стає такою, як драглї. Таким способом сї прозорї тверді матерїї з'єднали у собі користні властивости обох попередних матерїї — рідких і твердих. Опріч желатини до буліону можна приливати агар-агару — рослинних драглїв, що дїстаєт ся з водорослин китайських і япаських мор, добра теж прозора, тверда, тривна матерїя з сироватки крови.

Але треба сказати, що хоч на наших тривних матерїях більшість бактерїї росте, про те є і такі бактерїї, що на них рости зовсім не здатні, значить — поліпшеняе у сїї сферї се конечне потрібне. Наготувавши тривних матерїї, треба у їх вбити усї зародки, щоб вони потім, коли будемо робити досвїд, не проросли і не симульовали посіяних нами зумисне гатунків. Сього досягаємо, нагрїваючи тривні матерїї; але тут дуже нагрївати не можна, бо поцесуемо самї матерїї; через те уживають ся такий спосіб: оден день тривну матерїю нагрївають до 100° Ц. ¼ години; від сїєї температури пропадають дорослі бактерїї, а спорам нема жадної вади. Через добу анов нагрїваєт ся матерїя до 100° Ц. ¾ години, але за добу майже усї спори встигли зробити ся дорослими бактерїями і їх можна вбити сїєю температурою. А щоб цілком бути певним, що усїх зародків убито, нагрївають так само ще через добу: сю-ж процедуру нагрївання треба раз-у-раз робити, коли посудина з тривною матерїєю відчинялась або остання перебивалась у друге місце. Щоб відокремити з мїшанини окремі гатунки бактерїї, уживаючи прозорих, твердих, тривних матерїї, роблять так. Розливши у пробїрку, теж скляні дудочки, на приклад буліон з желатиною, звичайним нагрїванням через три днї вбивають у тривній матерїї випадкових зародків; далї крапку течї з бактерїями переносять на платиновому дротї у яку небудь пробїрку і добре розмїшують [розмїшувати можна, бо від температури у 100° Ц. желатиновий буліон став рідким]; далї в першій пробїрці крапку течї переносять знов таки на платиновому дротї у другу пробїрку і тут розмїшують; з другої у третю, з третьої у че-

тверту, а часом і п'яту; потім, зробивши усе се, вливають желатину, поки ще вона не заохолола і не стала твердою, на широкі і вивькі філіжанки з скла. Тим, що ми перенесли крапку течі в одній пробірці у другу, ми зробили те, що у третю і четверту попало тільки кілька одиниць бактерій; а коли ми виллемо желатину на широкі філіжанки, то кожне індивідуум буде лежати окреме і дасть початок цілій колонії того-ж гагунку, що і сам він, а позаяк желатина скоро холодне, то кожна колонія буде лежати окреме. Тепер, коли колонії виростуть вже чималі, то можна бачити, що вони не однакові; деякі бактерії мають дуже характерні колонії. Далі можна, так відокремивши, брати звідтіля тоеньким дротом бактерії і досліджувати під мікроскопом або що. Але колонії бактерій, хоч зразу й сидять на плескуватих філіжанках окреме, але потім так розростають ся, що зовсім зливають ся і культури від того пропадають. Щоб сього не трапило ся, щоб колонії завжди були кожна окреме, то беруть дротом крапку з колонії і переносять у пробірку, що в ній є яка небудь тривна матерія, і дротом або вколюють у середину матерії, або проводять на поверхні борозенку: тоді навкруги і вздовж вколеного місця розростають ся бактерії. Тепер то, коли кожен гагунку бактерій у нас є нарізно, легко можна дослідити і усі його властивості і те, які чинники на його впливають.

Вкінці скажемо: для того, щоб визнати, що визначений мікроб утворює своїм життям в організмі визначену хворобу, треба, щоб він відповідав таким умовам: 1) щоб ту саму бактерію завжди знайдено в кожнім поодинокім випадку визначеної хвороби і щоб вона стрічалась тільки при цій хворобі і була у кількості, що нею можна з'ясувати які з'являються хвороби; 2) щоб бактерію сю дістали у чистій культурі поза організмом; 3) щоб прищепивши чисті культури якому небудь зв'яряті, викликати у його ту саму хворобу, що ми хочемо знайти її побудника у вигляді бактерії. Але треба сказати, що часто усіх пунктів цієї схеми не можна задовольнити, хоч би й через те, що є хвороби, які тільки нападають на людей, а зв'яря не можна ніякими способами заразити. Проте і такі бактерії визнають ся за причину визначеної хвороби.

Д-р Ол. Черняхівський.

До історії нашого театру.

[Група Деркача. Їго Одісея до Франції. Псевдо-українські товариства драматичні. Песа Пя—нецького „Тарас Бульба“.]

Наші часописи останніми часами, почитай, що дня пишуть об чотирьох великих великих річах: об пляшці вина, котрою ошасливив молодий король прусацький старезного Бісмарка, об Міяні, об Веляні і об... „хахлах“ в Парижі, Ліоні та Марсєлії. Завидуючи морякам і тому, як їх приймали і голубили Французи, „нашим“ заманулось і собі скоштувати поцілунки французьких красунь. І ось зібралась купка „бурлаків до одної хати“ думати-гадати, яким побитом та легким робом грошників дістати. Думають-гадають: всюди ми були, по всіх усюдах нас добре знають, а ще куди-ж нам тепера йти, щоб шасте-долю знайти. Ввиходить до них п. Деркач і каже: — „А чого, хлопці-молодці, вам журитись? Гайда до Франції! Там на все, що пахне „руським духом“ пішла мода тепера. Зробіть ся „хахлами-актёрами“. Ми з своїми танцями та хорами, з своїми сорочками та цяцьками всіх зацікавимо, — і посиплють ся гроші! Гроші золоті, гроші срібні, та подарунки коштовні дорогі, та вінки з лавру, та... А що більша частина з вас не Українці і України ніколи і не бачили своїми пречистими ясними очима, — дарма! Аби-б сорочка цяцькована, штани широченні, шапка смушева на голові, та вус під носом теліпав ся до кшток! А що ви ніколи на кону не бували і ротом пріч лайки, а руками пріч бійки, нічого не виробляли, — то й се дарма! Ніхто нічого не прикмітять! Памятайте, що у Франції горить скажена симпатія до того, що „руським духом пахне“. А вже від нас чи не пахне сильно „руським духом“? От поїхав п. Деркач з цілою ватагою якихсь айдеників до самої Франції, до самого Парижа. А в Парижі, гай-гай — скорійше до дому тікай! Бо там

у тих, що не мають чого попоїсти, в животі скавучать такі-ж самі собаки, як і в Росії. Підвело животи у наших „артистів“, порепалась на них шкура до кісток, ноги вже не гонають, а тільки бігають від хати до хати під вікном колядувати, може якийсь Француз кине вареника в латану торбу.

Жарти на бік! Уста жартують, а досада і жаль шмагують серце.

Мало було нашим акторам, що вони зробились „притчю вь язвцѣх“ в Росії! Вони ще чкурнули до Франції, і хто?... Не Кропівницький, не Садовський, а... сам пан Деркач!

Як подумаю гаразд, то мені навіть воно здасть ся кумедним, що я трачу папір, спустошую каламар, гаю час і турбую вас, ласкаві читачі, за такого нікчемного сюжета, як театр п. Деркача. Але що-ж робити? Заліз куур в панський двір — треба його бити! Цей Деркач з своїми Деркачатами вже давно почав труїти мою кров, — ще в Сибірі, потім в Петербурзі, — а тепер край прийшов моєму терпінню: що не візьмеш, рано вставши, часопись, — Деркач тай Деркач!... „Деркач приїхав“, „Деркач грає“, „Деркач голодує“, „Деркач колядує“, „Деркач утнув на славу тропака...“, „Деркач утік і дав драпака“... Аж моторошно робить ся! Хоч кинь читати часописи! Де тепера наживав пятами „господиць Деркач“ — ні „Новое время“, ні „Новости“ не знають. Думають, що наложив на себе руки, але я собі мислю, що цього не може бути: повіситись не повісить ся, бо ні одна гиляка в лісі, ні одна бантина на горниці не видержать його, гладкого! А як би кинувсь в чорне море, то і се знати було-б, бо висадив би своєю масою усе море і затопив би Одесу, Смирну, ще і Трапезунт! Він живий, сидить і сидіти не мабуть в якій небудь сажалці, поки люди, „публіка“ трохи забудуть його Одисею до Парижа. де думав-гадав і дуже сподівав ся, що з симпатії Французів до Росії він здобуде собі грошовий пробук!...

Тепер ми маємо в Росії 5—6 українських труп, а під ряд з ними скупчилось ще багацько так званих псевдо-українських труп, котрі складають ся з авантюристів різної масті, різних націй і різних країв, мовляв „з Ками і з Волги“ і добре собою нагадують „Розбійників“ Шіллера, між котрими бешкетують і чванливі та безглузді Штігелберг, і шибенік Ролер, і лодар Рацман, і другі. Такий скарб є наприклад трупа якогось то Мирова, котру я бачив торік в маю в Казані. Грали „Гаркушу“ Олексі Стороженка. На афіші було надруковано: „Театр Сада Панаева. Вь субботу, 9-го мая, малорос. трупної представлено будеть *Гаркуша. Картина изъ Казанскаго быта (!)* Учас. Г-жа Мирова, Романовская, Камирова и др., гг. Мирость, Мирославскій, Разумовскій и др.“*) Актори балакали на якісь то мові, котру не розуміли ні Росіяни ні Українці. Одежа на них, на всіх була на половину мордово-татарська, на половину черкасько-абхазська. Гидко було садіти і дивитись на цих *Мирових* [чи не одного плоду і заводу то діточки були?] і слухати їх харамаркане. Досить вже те, що „Гаркуша“ в *казанського побути!* Другий скарб — те трупа господина Деркача. Його трупу я вперше бачив в Омському, де як то кажуть „і Хома чоловік, і Ганка люди“, і де його трупа удавала з себе те, що в антиках звуть грубо накришене зілля, але без одної стеблиночки, що зросла на українському ґрунтови. Один тільки Деркач балакав по українському, але в цьому одному мало ще ваги! Правда, народу було в театрі, як та галич; гроші сипались, будім з рога; та тільки це від того, що: 1) і в Сибірі прозвеніла слава трупи Кропівницького, „малоросійської трупи“; 2) там, як казано, і Хома чоловік, і цап бува Абдурахманом“.

Привіджаю торік в Петербург, аж гульк — на афішах: Деркач. Не вже-ж, подумав я собі, се Омський Деркач з своїми Деркачатами? Не вже-ж цей птах, насвиставшись в очеретах понад берегами Іртиша, перелинув сюди на береги Невы розважати столичний люд?...

Ставилась песа „Тарас Бульба“ К. Пя—нецького. Цікаво! От і пішли ми з д. Мордовцем у театр. І почалась вистава, і пішла песа — самий нескладний і нездолний утвір, котрий ні скільки не нагадує невмирущого епоса Гоголя, ні

*) Шан. Автор прислав нам згаданий афіш в оригіналі. Ред.

своїм складом, ні малярністю, ні силою могутною... Очевидячки, приходить ся згадати давню звістку істину, що не всі клясичні поеми, романи та повісті можна драматизувати, а за ті твори, котрі можна-б обернути в драму, має братись тільки митець з снагою.

Бульбу удавав актор Базаров, старезний кінв, котрий вже з'їздив ся з давних-давен, не будучи і тоді „славен“. Балакав він по нашому, як Мадярин по німецькому. „Товарьшці з Січі, не нада“, „Гораций, кажись“, „Кой чортг“ і т. и. Пріч цього, він скорійш нагадував провінціального короля Ліра, ніж Бульбу, бо де-ж таки Бульба балакає так чечки: „Мої сини, о! добрі козаки!.. Як били у ділі-о! Што они — о! будуть драть ся!.. Щоби я, я простив — о! о!.. ніколи!“ Я вам божу ся, що сидячи в театрі з олівцем та папером в руці, я позацисував і позривав геть всі ці квітки пахучі правдиво і достоменно. Чи це-ж Гоголівський Бульба? Змилюйтесь, хіба-ж Бульба, Тарас Бульба міг в кінець опаніти від трох чарок горілки, як це удав Базаров при стрічі з синами? Хіба Тарас Бульба міг би так стогнати та зойкати так жалібно та болячо на костриці, як стогнав і зойкав Бульба-Базаров? Та хіба-ж Гоголівський Тарас не є один з тих народніх велетнів-титанів, тих скелетних залізних лицарів, з котрих пасмами дерли шкуру, садовили на палі, а вони собі ні гадки: відкрешували огню і запалювали люльку? Ми з д. Мордовцем немало обурювались, глядячи на таку ганебну профанацію українщини і Гоголя.

Андрій [п. Решетніков] у Пи—нецького — такий сьміхотворний, мізерний та жалісний, що на приклад я ніколи не згодив ся би їм стати, хоча-б мені подарувати не те що Людвіку, а навіть всю Польщу на придачу. „Промов, — каже він до Людвіки, — одне слово, то я все, все на все. на все готов... я, я, я, та я нічого не знаю, ні, ні, я не з тих знатних графів“ і т. и. А кажучи це, Андрій-Решетніков так солідко-сьпівучо-панісіємо шепотів, так граціозно поводив рученькою білою, такі пускав здохи: аххх!.. що Людвіка певне зареготала-б укупі в дивачами, коли-б їй не запоміг хліб, котрого принесла їй Татарка і котрий вона похалцем запхала собі в манюсенський, шляхетсько-панянський ротик. Signor Андрій шепоче і пускає здохи, а Signorina Людвіка fa tutto mangiare.

Жид Янкель [п. Марченко] — один з тих жидів, на котрих виїжджають всі наші українські драматурги. Утрівка у Пи—нецького, як у інших авторів. І тут, як і там жид без ніяк-краю кричить: „Гвулт, татеньки, маменьки, ципоньки“; тут він підсакає мало не до стелі, тріпає ручками, дрипає ніжками, виробляє те, що так відповідає художественному чуттю автора пєси et tutti quanti, відповідає розвитку глядачів, котрим істий драматург-творець, вчитель-пророк ніколи не погурати не переносячи кльовницький елемент з арени цирка в храм Мельпомени, цю живу високу школу, — а навпаки своїми творами, своїм словом сприяти не вихованню глядачів, пом'ягчати не їхні дикі норови і грубі інстинкти!.. У всіх наших драматургів жид повинен доконче співати „кіплеті“. Чи до шмиги, чи ні, чи до діла, чи не до діла, — силькісь; Воно сьмішить, воно влодобає ся юрмі, значить ся воно є потрібний елемент задля мнимого успіху пєси, задля хвилевої слави діяча-актора, — слави?... Незавидна слава! Незавидна доля спеціалізоватись на кону в ролях кльовнів [У М. Садовського на пр. п. Загорський так звик грати жидків, що навіть і з Возьного удає жид]. І у Пи—нецького Янкель такий же великий страхопуд, як і у інших наших драматургів, а може ще й більше! І все таки автор „Т. Бульби“ п. Пи—нецький, добре знаючи, що одним страхом жид не насьмішить глядачів, а насьмішити їх притьмом треба, умудрив ся поставити бідолоашного Янкеля самісінького посеред лісу, де навколо всюди стріляють з рушниць та в гарматів, де на біляках висять і хитають ся в повітрі повішані Янкелеві одновірці, умудрив ся його, кажу, тут поставити і над Янкелем такий чар вчинити, що Янкель у такому пеклі... що робить?... Виирає з ляку? Ні: він „шпівает шобі кіплеті!“

Та мало до чого не додумались деякі наші драматурги. Інчі з них, на пр. автор пєси: „Добрі сусіди“, заставляють своїх жидків-шинкарів танцювати перед шинком навіть з дівчатами українськими, чого вже мабути, обріи автора, вряд чи

траплялось кому-небудь колєсь в селі бачити. Чорти його знають, а я нічогосінько в цьому не второпаю! Гопаки займають велику частину в деяких наших пєсах. Тому то в кожній групі, навіть в такій, як Мирова, Чердака, годуєть ся свій дресований годованець „гопак-майстер“, котрий що божого вечора має обовязок вискочити ізза гурту хлопців і дівчат, як deus ex machina, на самий край кону і утнути гопака: підсакувати, ляцати долонями себе по стегнах та, присідаючи по долівці, підкидувати у гору шанку і ловити її на лету одною головою, — і після чималого такого біснубаная ховаєть ся позаду гурту, щоб на рев глядачів біс, знов вискочити і знов удати з себе біснубаного!

Тарас з синами проснулись досьвіта, як тільки почало на сьвіт благословятись, і зненацька з'явились на кон в убранні празниковім дівчата й парубки, поставали перед глядачами, неначе ті некрути на пляцу, і почали сьпівати... Як це так, відкіля і чого се висипали сюди в такий час дівчата, сьвятій його знає, та ще мабуть п. Пи—нецький.

Дуже добре вчинив би п. Пи—нецький, коли-б він з всієї пєси свої викинув усе, пріч пісні, котру він вставив, пісні, котру скомпонував наш славетний музика Лисенко мабуть задля того, щоб не те що спорухити, а в шент розбити серце кожного слухача. Почувши цю пісню, ми з д. Мордовцем покинули театр. По дорозі мені дідусь розкаав, як в 1886 р. Петербуржі вчинили проводи покійному Костоюарову, і як на цих проводах між инчим просьпівав хор, під орудою самого майстра Лисенка, цю саму його „Зоулю“. Обернувшись і побачивши д. Стасюлевича [редактора „Вєстника Европы“] в сльозах, Данило Лукчч підійшов до його і спитав ся, чого він плаче; на це Стасюлевич віддав: „Ніколи нічого подібного я собі не міг представити; і коли на тім сьвіті мене спитають, чи чував я тут гарну музику, то я назву „Зоулю“.

Стало бути в всієї пєси усолодила нас тільки „Зоуля“. Але-ж „Зоуля“, вибачайте, не Пи—нецького

Глядіть, хто кого грав в „Тарасі Бульбі“ в один вечір у господина Деркача: Г-нъ Суходольскій заразом грав кошевого отамана, Гуню і дубенського воеводу, Бужинського. Г-нъ Клиновъ грав Дмитра Товкача і козака, Петренка. Г-нъ Врублевскій грав Шилипа Квача і запорожця Бородавку. Г-нъ Марченко грав польського полковника Попеля і жидя Янкеля!..

Такий то Деркач, шб втік з Парижа! Та не оден він тепер такий!.. Цезар Біліло.

ЗАПИСКИ, ВІСТКИ І ЗАМІТКИ.

Шевченкові роковини в Петербурзі. [З листу до редактора „Зорі“]. Ціду ніч не спав. Гуляв, бенкетував. Я був філею в цілому морі сьвяточно виражених веселих, шасливих людей, котрі зібрались вчора сьвяткувати пам'ять незабутного сьпівця України, безсмертного Тараса... Ох, чую я, що ні снаги, ні кебети не вистачить у мене — описати вам наше сьвято в таких блискучих фарбах, в таких промінястих рисах, в яких воно сяяло з вечора до ранку. Спробую, серце, я як виїде, козаче, ледачо, то облійте мій лист гарячею хвилею вашого кохання до України, — тоді уявите ви собі вповні те, що у нас діялось.

Роковини Тарасові сього року породив славетний маляр Михайло Микешин, Тарасів друг і товариш. Він їздив по начальству, він клопотав, бігав, бідкав ся, аж поки не добув дозволу на поминки у Казанському Соборі 25-го лютого і на сьвяткування пам'яті Тараса 6-ого марця. Ще за місяць почали збиратись члени комітету на раду, як найкраще сьвяткувати. Членами комітету були: Микешин, Мордовець, Бернштам, Цвітковський, Балашов, Короленко, Тимченко, Періх, Біліловський і кілька студентів, виборених від всієї української молодіжи в Петербурзі. Збирались 4 рази і виробили програм. Укупі з роковинами ще радились члени і об „товаристві імені Шевченка в Петербурзі“, котре теж породила і виплекала гаряча любов Микешиново серця до нашого Тараса. [Про це товариство инчим разом].

Хозяїнами вечора були члени комітету. Почав ся він о 9-ій годині. Почали збиратись гості, між котрими були і те

Generated on 2015-08-15 18:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luju.30112118004172

нерали, і директори департаментів, і професори, і писателі, і багато, багато вельможних панів з своїми панями і панночками, чудовими красунями, скрашавшими усю велику значну громаду, красою, чарівним блиском карих очей і всіма роскошами південної жіночої вроди. Добра частина студентів одягнена була в національну одягу, один навіть одягнув ся Запорожцем. А дівчаточка наші, „землі козацької краса“, — Господи, вони у нас такі, що на них „глянути і вмерти“, — неначе весняні квітки в садку, в плахитках та вишиваних сорочечках, в корсетках, та з намистом і дукачами на шийках лебединих, з червоними черевичками на ніжечках маленьких, з червоними поясочками округ тонесенького стану, з віночками на круглосеньких головоньках, з стьожками та барвистими лентами в довгих пишних косах на синих струнких та ставнистих... І раю не треба серед такого запашного квітнику! Забувавш і про вірок небесних серед таких очей! Не треба і лігачка пекучого серед такого гарячого подихання! Дарую вам всіх співучих пташат з соловейком під калиною, з жайворонком в блакиті за такий дівчачий щебет срібно-дзвінкий та солодкий. Гарні нівроку, звабливо гарні! Не знаєш, до якої перше хилитись, на яку перше дивитись і в яку з них залюбитись.

Студентів і студенток було більш як 250 чоловік. Між студентами були і університанти, і академики, і техніки-інженери, і лісники, і маларі і т. д. З писателів тут були: Мордовець, Пипін, Градовський, Міхневич, Львов і багато інших. Були Цвітковський, Бернштам, Балашов, Микешин, Короленко, директор департаменту Ковалевський, проф. Целех, Краєвський, Семирєнко, багато вищих воєнних і невоєнних з зв'язками на грудях. Всіх гостей було 500 550. Всі тутешні часописи поприслали своїх кореспондентів.

По стінах величезної салі Павлової висіли великі ілюстрації Микешина до „Кобзаря“ Шевченка. Замість рамок скрашали ці картини гарні українські рушники. На головнім місці, на кону, на авансцені красував ся великий білий бюст Тарасів серед квіток і пальмів, а позаду стояв обрамлений плахтами великий [2½ метра] патрет Тараса, над котрим працював Микешин, не переводючи духа, дні і ночі. Патрет намальований прегарно: стоїть Тарас без шапки і тримає в правій кобзу і дивить ся вперед своїм сердечно-сумним поглядом; в ногах положено йому ліру; ліворуч видно українську ніч. Убрання на Тарасі українське.

Коло десятої години хор з 60 співців і співачок проспівав російський гимн [6-го Марця святкували день вступлення царя на престол], після цього хор пішов на сцену. Підняли завісу і глядачам з'явив ся Тарас, а круг його хлопці і дівчата. І загремів хор: слава, слава! За сям вийшов на кон Микешин і промовив: „Пани-добродії, сьогодні нас з'єднать одно свято, одна любов! Любов до Тараса, мого незабутного друга і товариша, славетного співця України, великого славянського поета! Дай Боже, щоб слава Шевченка морем розлилась по всій Русі на віки!“ За сям хор заспівав: „Слава нашим козаченькам“. Далі виступив К. Білиловський і прочитав написаний на сей вечір вірш „Роковини Тараса“. Потім почав ся концерт: співав хор, співали п. Чубинська, Михайлова, Меншикова, Гончаров, Майборода, Тартаков, (все артисти з Імператорської опери), Гордїїв. Співав між инчими лірник з лірою. Мордовець прочитав: „Думи мої, думи“. Цвітковський прочитав: „До Основ'яненка“. Нарешті хор проспівав: „Закувала зозула“ нашого знаменитого Лисенка.¹⁾

Зараз після концерту фотограф зняв при магнієвому світлі патрет Тараса з дівчатками та хлопцями круг його, а коло них Мордовець, Балашов і Білиловський. Тим часом ставились столи! Подумайте тільки: вечере задля 500 гостей! Була се велика і величезна вечеря! Пішли гости: за пам'ять Тараса — виголосив Мордовець, за пам'ять Костомарова — Цвітковський, за Микешина — Білиловський, за пам'ять Александрова і Глібова — він же, за присутних Українців — Короленко, за Мордовця — багато.

Білиловський прочитав, ставши на стіл, яко мога гучним голосом телеграми:

¹⁾ Містимо в сям н-рі на иншим місці. *Ред.*

²⁾ В Галичині з'являв хор „Закувала та сива зозула“ в композиції Петра Ніщицького. *Ред.*

1) Від львівського товариства імені Шевченка: „Львівське товариство Шевченка шле сердечний привіт святкующим пам'ять Тараса. Своєю Україну любіть, бо время люте! Боріте ся, поборете!“

2) З Київ: „Прилучаємо ся щирою думкою до шановного збору, щоб святкує пам'ять незабутнього кобзаря і його широкопробитних ідей. Лисенки, Старицький, Пчілка, Леся Українка, Людмила Старицька, Нечуй“.

3) З Харкова: „Щиро дякуємо що нас не забули, щастя Боже Вам у нашому ділі. Харківці“.

4) З Харкова: „Сімя Харківців шле своє шанування пам'яті великого чоловіка. Вячеслав (Александрів)“.

5) З Харкова: „Переконаннем почуття єднаємо ся з Вами, землячєнки, вкупі гучно виголошуємо: Слава віковичні батькові Тарасові. Катренко, Степаненко“.

Київська телеграма прийшла на імя Цвітковського, а решта на імя Білиловського. Пріч телеграм, „Товариство Січ“ в Відні і часопис „Зоря“ у Львові [власне Василь Лукчи, її редактор] прислали на імя Білиловського привіти, — від „Січи“, за підписом голови Павлюка і секретаря Петровського. Усюди всім в одвіт відіслано привіти. Після прочитання кожної телеграми, вся велика громада одвічала громовим „ура!“ Прочитавши телеграму з Київ, Білиловський гукнув: „а Киянам, нашим духовним гетьманам, тричі ура!“ І грім в горобину ніч не дужче гремихтить, і море чорне не дужче реве, і дуброва в бурю не дужче шумить, як дуже загучало тричі ура п'ятсотголосі громаді!

Одна пісня гуртова за другою, тост за тостом, братавня, поцілунки, танці та музика, радіші і сльози, сьвяті сльози, — все це змішалось і з'єдналось в один величезний стоголосий гук, в один великодній дужий дзвін, в веселий гомін гучної та бучної Запорожкої Січі. Кругом аж гуде, земля і стїни стогнуть, а наші так і ріжуть. Тарас неначе ожив. Рука його з кобзою неначе заворушились і за чудовим давном його золотих струн, здаєть ся, почулось: „Добре, хлопці, ще раз, ще раз!“

Петербург 7. марці 1894 р.

Цезар Біло.

Д-Р СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ.

[Гл. портрет на 145 стор.]

Теперішній професор українсько-руської мови і літератури при черновецькій університеті родив ся 8 н. ст. січня 1859-го р. в селі Немалові, повіту каменецького в Галичині, де батько его є господарем. Першу науку одержав в місцевій сільській школі; відтак до 3-ої класи люд. ходив в Радехові, а до 4-ої у Львові. Принятий до бурси Ставропигійського Інститута, в рр. 1869—1874 ходив до руської гімназії, а відтак, стративши через слабість, рік перейшов на німецьку гімназію, бо як сам каже „ніяково було ходити на тій самій гімназії низше від давних товаришів“. Зробивши екзамєн зрілости записав ся на черновецькій університеті і тут став слухати клясичної, словянської і руської філльоогії. Познаєвшись в новім місті, ввійшов зараз в руське академічне товариство „Союз“, котрого небагом став головою, — заняв ся вложенем гарного хору, грав в аматорськїм театрі і заправляв ся до праці народної. В р. 1882-ім скінчив університет і подав ся до екзамєну з латини, греки і руського на цілу гімназію. Між тим 1883 р. помер професор українсько-руської мови і літератури при черновецькій університеті, Інат Оншківчич. Молодий кандидат на учителя рішив ся здобути опорожене місце для себе. При підмові щирою патріота, тепер вже покійного, Максима Михаліяка поїхав в цвітню 1883-ого р. до Відня, де таки зараз з'яв ся до роботи. Там працював дуже напрасно день і ніч, а відтак в жовтні 1883-ого р. переніс ся вже стало до Відня, щоб ще слухати і викладів звістного свѣточа словянської науки — проф. Ф. Мікльосіча. В грудні віддав вже дисертацію, а по першім фаховім рігорову в марті 1884-ого р. і по другім в цвітню с. р., став доктором словянської філльоогії. Відтак покінчивши екзамєни габлітаційні, був іменованій доцентом словянської філльоогії на віденськїм університеті, де викладав оден рік. Опісля в марті 1885-го р. іменовано его професором українсько-руської мови і літератури на черновецькій університеті.

Проф. Стоцький ще яко школяр виявляв охоту до серйозної праці. Ще в 7-ій гімн. класі розпочав при підмоці товаришів і проф. Гн. Овишкевича видавати „Руску Библиотеку“, котрої видав 2 томи. Перша його друкована праця є „Листи з Буковини“ в „Дьль“ 1880-го р. Відтак появили ся отсі важніші праці: 1) Über die Wirkungen der Analogie in der Declination des Kleinrussischen [в Archiv für slav. Philologie m. VIII i IX, 1885—86]; 2) Über den Inhalt des Codex Hankensteinianus [в Sitzungsberichte der k. k. Academie der Wissenschaften m. 110, 1886]; 3) Відчит в річницю 25-літної літературної діяльності Осипа Федьковича 1886 [в „Дьль“ і т. и.]; 4) Сидор Воробкевич [„Зоря“ 1887 р.]; 5) Minoritäts-votum зладжене в купі з проф. Ф. Гартнером 1888 р.; 6) Два випуски „Рускої Школи“ 1888 і 1891; 7) Руский нарід, руска мова [„Буковина“ 1888 і 1889]; 8) Критика на Руску граматику д-ра Огоновського в спілці з Ф. Гартнером [в „Zeitschrift für öster. Gymnasien, 1889]; 9) Руська Правопис [під імям С. Нагнїбида, 1891 р.]; 10) Образок духового життя Русинів і его основа [„Буковина“ 1891 р.]; 11) В чім наша сила [„Буковина“ 1892 р.]; 12) Критика на словар російсько-український [„Буковина“ 1893 р.]; 13) Руска Правопис [в спілці з Ф. Гартнером 1893 р.]; і 14) Руска граматику уложена в спілці з Ф. Гартнером [Львів, 1893 р.]. Д-р Стоцький заслужив ся чимало для розвою народної українсько-руської ідеї на Буковині. Нема укр.-руського товариства, в котрім не працював би, нема ні одної справи народної, до котрої-б він не причиняв ся словом і ділом, не жалуючи ні гроша, ні труду, ні здоров'я. Его заходом виходить часопис „Буковина“ вже третій рік що тижня. Яко посол до буковинського союму оправдав він зовсім надії, які тільки може покладати нарід на свого заступника. Головна-ж его заслуга для галицької і буковинської Русі лежить в управильненю правописи фонетичної, котру за его почином і неустанням старанєм заведено остаточно у всіх школах східної Галичини і Буковини.

Буковинець.

ФЕЙЛЕТОН.

[Страшна трагедия родинна. Хто винен? Гріх на совісті народній. Оригінальна зичливість. Навчаюча новинка. Жебрацтво наше. Брат братом, а бриндія за гроші!]

Мов на доказ, що наші спостереження над сумним положенєм нашої преси і публіцистів, подані в 1. ч. „Зорі“ з сего року, були вірні, лучив ся з с. м. факт, що морозом проймає чоловіка. Сильвестер Дашкевич, бувший редактор „Буковини“, талановитий публіцист, автор голосної книжки „Die Lage der gr.-orientalischen Ruthenen in Bukowina“, окінчений студент прав, чоловік молодий, з характером чесним а твердим, — з нужди застрівив свою жінку, сина і себе. Того рода злочинства в нинішніх нервових часах — не новина і люди, прочитавши з цікакостю денникарське справозданє, як склала ся така страшна трагедия родинна, побалакають троха на сей темат, на убійника кицуть каменем, тай — забудуть все, так як забули, що тамтого тижня їли. А на нашу думку годить ся застановити ся троха довше над сим фактом, хоч би dlatego, що по смерти бл. п. Дашкевича газети назвали его „вірцем патріота руського“ та оцінили справедливо его діяльність і талант так: „Зпід его пера вийшов тому два роки дуже гарний твір німецький про положенє православних Русинів на Буковині. В нїм виказав він докладно, як ориентальна ерархія церковна гнете буковинських Русинів. Праця Дашкевича зробила немале враженє серед інтелігенції краю і в сферах правительствених, але на автора стягнула громи і переслідованє зі сторони діткнених нею впливових осіб. Суспільність руська тратить в нїм завзятого оборонця народної справи, котрий відважно наставляв груди в обороні свого народу, та — жалє сказати — не зміг оперти ся тому, що у нас майже невідлучне від життя денникаря, а то журбам власного життя“.

Недостача способів до життя, а в наслідок того песміям, зневіра в свою силу і в поміч людей, спонукали его убити свою жінку, дитину і себе. Хто-ж винен тому страшному злочинству, коли ми для покійника маємо такі слова похвали, коли ми майже оправдуємо у него сей вчинок і не вважаємо его чимсь зовсім нечуваним і неприродним! Спокійно винаходимо мотив учинку і коротким словом „нужда“ розв'язуємо

загадку убійства і самоубійства, та навіть і не допускаємо, що моральним виновником сього можемо вважати і суспільність нашу, котра „так славно“ опікує ся своїми талановитими людьми, „вірцями патріотів руських“, „оборонцями справи народної“, що дає їм марно з нужди загинути... Всему міг оперти ся, лише журбам свого життя мусів піддати ся, стати убійником і сам згинути!... Чи він винен, що не мав сили перемогти свої клопоти, найчастійше материяльної натурї? Чи він мав право жадати, щоби крайни за життя ще зміли его оцінити та помогли ему, щоби, вільний від тих буденних клопотів, міг успішнійше боронити справу народу, коли до того мав талант і нахил? Чи він міг стратити надію на ту поміч, віру у зичливість суспільности, віру, що працює для народу, гідного такої праці?...

А вже-ж! Мав право жадати помочи і мати надію на неї і мав мотиви, щоб стратити ту надію... Атже се не одинокий факт, що чоловік позабутий своїми людьми, сходить марно зі сьвіта, або зводить ся! Наш нарід на совісті своїй носить уже багато таких гріхів. Ми цїнімо чоловіка, аж тоді, коли він, перейшовши пекло нужди і терпінь, наборовши ся з противними хвилями байдужности і самолюбства людського таки, здоров і невтомлений, причалив до пристани сякогатакого добробуту, не стратив охоти працювати для загалу і працює дальше. Тоді ми в життєписи его помічаємо серце зворушуючі факти терпінь і подаємо їх на вдвоєвижу людям, мов які сензаційні новини газетярські. Тоді ми горді, що ось маємо такого чоловіка патріота-мученика, і подаємо его дітям за приклад твердого характеру...

Але коли треба винайти такого чоловіка між молодими людьми, коли треба помогти ему видобути ся трохи на верх, дати змогу его талантови розвинути ся, увільнити его хоч троха від щоденних клопотів життя — тоді нас нема!... А в результаті маємо таке, що безліч талантів і сильних характерів, незмірно потрібних для розвою народного, пропадає марно. Отсе тяжкий гріх на совісті народу, котрий спокутовати давно вже пора. А покута не тяжка; треба лише справді доброї волі, отвертих очей і зичливости для тих, що хотять працювати для народу. Якої-ж зичливости?...

Як у нас зичливість і спомангє робітників народних тепер розуміють, на се ось який гарний доказ. В „Дзві“ була недавно така новинка: „З Коломиї пишуть нам: Наш „Руський жіночий кружок“ розвиває ся добре, часописи суть, сходина відбувають ся кожної неділі і сьвята, та в середу і п'ятницю, серед читаня і поважних розмов. Библиотека товариства також закладає ся, а маємо надію, що і вв. автори будуть ласкаві надсилати свої твори до библиотеки, так конечної для наших провінціанальних міст“. Коротенька новинка та кілько в ній предмету до „поважної розмови!“ Коли може коломийський руський кружок жіночий не розуміє, що можна на підставі такої новинки сказати, то я поможу ему зрозуміти се і подам предмет до справді „поважної розмови“.

„Библиотеки для наших провінціанальних міст дуже потрібні!“ А вже-ж, так, а не інакше. І то не лише в містах, а й в порядних читальнях по селах библиотеки дуже потрібні. „Високоповажані автори будуть ласкаві надсилати свої твори до библиотеки“... Як же се розуміти? Не інакше, тільки так, що вв. автори будуть ласкаві надсилати даром свої твори, бо коли не даром, то ту непотрібно ніякої ласки. От що! Добре хоч, що не розказують присилати даром, тільки просять. Кождий вв. автор, подарувавши книжку до библиотеки, „так потрібної“, може за те мати таке вдоволенє, що его твір будуть також ласкаві прочитати. І сего вдоволеня справді не може жоловажити вв. автор, хоч би він на друкованє свого твору видав свої остатні гроші... Навпаки се вдоволенє, що може роздавати свої твори даром, повинен він так цїнити, що за цілий наклад не сьміє від нікого жадати ані сотика грішми... Що таким способом може збанкрутувати і з нужди заповідати яке лихо, се нікого не обходить. По що добрі люди мають купувати книжки, коли можна у вв. авторів дістати даром!...

Отсе жебрацтво наше! Привичка така погана, що за неї лице паленіє! А се також не одинокий факт. Трохи не кожде казино, товариство, читальня, по своїм основаню,

